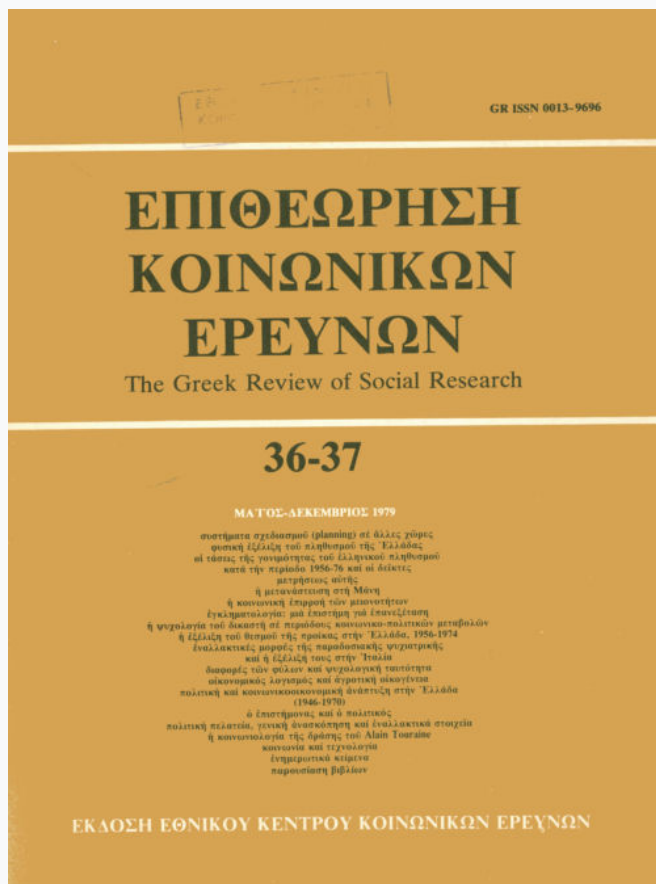

The Greek Review of Social Research

Vol 36 (1979)

36-37

Η εξέλιξη της εκλογικής δύναμης του ΚΚΕ μεταξύ των δύο πολέμων

Χ. Ν. Γεωργαντίδης, Ηλ. Νικολακόπουλος

doi: [10.12681/grsr.469](https://doi.org/10.12681/grsr.469)

Copyright © 1979, Χ. Ν. Γεωργαντίδης, Ηλ. Νικολακόπουλος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Γεωργαντίδης Χ. Ν., & Νικολακόπουλος Η. (1979). Η εξέλιξη της εκλογικής δύναμης του ΚΚΕ μεταξύ των δύο πολέμων. *The Greek Review of Social Research*, 36, 448–468. <https://doi.org/10.12681/grsr.469>

ή εξέλιξη της έκλογικης δύναμης του ΚΚΕ μεταξύ των δύο πολέμων

των
Χ. Ν. Γεωργαντίδη
και
'Ηλ. Νικολακόπουλου

Η μελέτη αυτή πρόκειται να παρουσιαστεί σε μία άλλη μορφή με τίτλο *Aspects de l'implantation électorale του PCG entre les deux guerres*, στην ομάδα εργασίας με θέμα «Processus électoraux et clivages politiques dans l'Europe du Sud», στη διάρκεια της έτησιας συνόδου του European Consortium for Political Research (Φλωρεντία, 24-29 Μαρτίου 1980). Για το ECPR βλ. σελ. 471 του παρόντος τεύχους.

1. Η εξέλιξη, οι διακυμάνσεις και η κατανομή της έκλογικης δύναμης του ΚΚΕ¹ κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου αποτελούν ένα σημαντικό πεδίο όπου αντανακλάται και αποτυπώνεται η διαδικασία διαμόρφωσης και εδραίωσης της επιρροής του καθώς και η σύνθεση της λαϊκής του βάσης.² Βέβαια, τα έκλογικά αποτελέσματα αποτελούν μόνον ένα από τους δείκτες της πολιτικής επιρροής του ΚΚΕ, τα όρια του οποίου καθορίζονται από τους γενικούς και ειδικούς μηχανισμούς λειτουργίας του «έκλογικού-άντιπροσωπευτικού» συστήματος στην Ελλάδα του μεσοπολέμου και από το ιδιαίτερο βάρος που είχαν άλλες πρακτικές του κόμματος, όπως π.χ. η παρουσία και δράση του στο συνδικαλιστικό επίπεδο.

Όμως τα όρια της «έκλογικής» προσέγγισης δεν πρέπει να έχουν ως συνέπεια και την υποτίμηση της σημασίας αυτής της προσέγγισης. Πρώτον γιατί τα έκλογικά αποτελέσματα παρέχουν την πληρέστερη συγχρονική και διαχρονική εικόνα της άπληξης του ΚΚΕ, για το σύνολο της χώρας και για κάθε περιοχή ειδικότερα. Δεύτερον γιατί, στο μέτρο που το ΚΚΕ ήταν ριζικά διαφοροποιημένο από τα υπόλοιπα κόμματα της εποχής, η επιλογή της έκλογικής ταύτισης μαζί του συνεπάγετο, και για τόν ψηφοφόρο, μία αντίστοιχη αποδέσμευση και διαφοροποίηση. Τρίτον γιατί και το ίδιο το ΚΚΕ ποτέ δεν υποτίμησε το έκλογικό πεδίο. Από την πρώτη στιγμή που αντιμετώπισε το πρόβλημα των εκλογών (στο

1. Η ονομασία που δίνεται στο κόμμα, στο ιδρυτικό συνέδριο το Νοέμβριο του 1918, είναι Σοσιαλιστικό Έργατικό κόμμα της Ελλάδος. Από το 2ο τακτικό συνέδριο, ο τίτλος γίνεται Σοσιαλιστικό Έργατικό (Κομμουνιστικό) κόμμα της Ελλάδος (ΣΕ(Κ)ΚΕ ή ΣΕΚΕ(Κ)). Από το 3ο έκτακτο συνέδριο (Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1924) και μέχρι το 1943 ονομάζεται Κομμουνιστικό Κόμμα της Ελλάδος (Ελληνικό Τμήμα της Κομμουνιστικής Διεθνούς). Από το 1943, Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας.

2. Για την ιστορία του ΚΚΕ υπάρχουν οι εξής βασικές πηγές: η καθημερινή προινή εφημερίδα ο *Ριζοσπάστης* που εξέφραζε τις επίσημες απόψεις του κόμματος, το μηνιαίο θεωρητικό περιοδικό *Κομμουνιστική Έπιθεώρηση* και η έκδοση των αποφάσεων, ανακοινώσεων και δηλώσεων του ΚΚΕ σε τέσσερις τόμους και με τίτλο *Τό ΚΚΕ. Έπισημα κείμενα*. Η τελευταία έκδοση συμπληρώνεται από μία παλιότερη έκδοση, *Τό ΚΚΕ από τό 1918 έως τό 1931*, τόμοι δύο, 'Αθήνα 1947, η οποία περιλαμβάνει τα πρακτικά των συζητήσεων και όρισμένες εισηγήσεις της ΚΕ στα τακτικά και έκτακτα συνέδρια του ΚΚΕ μέχρι το 1924. Και οι δύο τελευταίες εκδόσεις είναι επίσημες εκδόσεις της ΚΕ του ΚΚΕ. Από τις μελέτες για το ΚΚΕ θά μπορούσαμε να αναφέρουμε: 'Αβρ. Μπεναρόγια, *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου*, 'Αθήνα 1975· 'Αγγ. Ι. 'Ελεφάντη, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης. ΚΚΕ και δατισμός στον μεσοπόλεμο* ('Αθήνα), 1976· Γ.Δ. Κατσούλη, *Ιστορία του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας*, 'Αθήνα 1976 (επτάτομο έργο του οποίου οι πρώτοι τέσσερις τόμοι καλύπτουν την περίοδο που μάς ενδιαφέρει)· Κ. Μοσχόφ, *Εισαγωγικά στην ιστορία του κινήματος της έργατικής τάξης*, Θεσσαλονίκη 1979 (κυρίως τα κεφάλαια 14,15 και 16). Επίσης όρισμένα κεφάλαια από τόν Γ. Κορδάτο, *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*, τόμ. Ε' (1900-1924), 'Αθήνα 1958.

2ο συνέδριο τον 'Απρίλιο του 1920) τάχθηκε υπέρ της «κατ' άρχήν συμμετοχής» του κόμματος στις εκλογές, απορρίπτοντας τις απόψεις «υπέρ της κατ' άρχήν άποχής, υπέρ του αντικοινοβουλευτισμού», που είχαν έκφραστεί από όρισμένα μέλη του κόμματος.³ Η θέση αυτή παρέμεινε άμετάβλητη σ' όλη την εξεταζόμενη περίοδο, άσχετα από το συγκεκριμένο περιεχόμενο που έδινε κάθε φορά το ΚΚΕ στη συμμετοχή του στις εκλογές ή τη γενικότερη θέση του ως προς το κοινοβουλευτικό σύστημα. «Έτσι το ΚΚΕ συμμετείχε σ' όλες τις έκλογικές άναμετρήσεις του μεσοπολέμου (μέ μοναδική εξαίρεση το δημοψήφισμα της 22.11.1920) δίνοντας μάλιστα, τις περισσότερες φορές, ιδιαίτερη σημασία στην προετοιμασία και διεξαγωγή της έκλογικής μάχης».⁴

Στο πρώτο μέρος αυτού του άρθρου γίνεται μία συνοπτική έπισκόπηση της εξέλιξης της έκλογικής δύναμης του ΚΚΕ σέ έθνικό επίπεδο. Η έκταση που δίνεται σέ όρισμένα σημεία που θίγονται σ' αυτό τό τμήμα του άρθρου όφείλεται στο γεγονός ότι τά θέματα που σχετίζονται μέ την έκλογική παρουσία του ΚΚΕ κατά την εξεταζόμενη περίοδο ελάχιστα έχουν μελετηθεί. Σχετικά μέ τις εκλογές του 1920 και του 1923 (που δέν υπάρχουν δημοσιευμένα αποτελέσματα), παρατίθενται τά στοιχεία που στάθηκε δυνατόν να έντοπισθούν στις έφημερίδες της εποχής, και τά όποια προσφέρουν μία σχετικά ίκανοποιητική εικόνα της άρχικής έκλογικής άπής της του ΚΚΕ, άναντρέποντας όρισμένες άπόψεις που επικρατούν μέχρι σήμερα (βλ. επίσης Παραρτήματα Ι και ΙΙ). Σχετικά μέ τά δημοσιευμένα αποτελέσματα των εκλογών του 1928 και του 1933⁵ επισημαίνονται όρισμένα σημαντικά σφάλματα στον τρόπο ύπολογισμού των ψήφων του ΚΚΕ στις εκλογές αυτές (βλ. και Παράρτημα ΙΙΙ), σφάλματα που έχουν όδηγήσει επίσης σέ μία στρεβλή εικόνα της διαχρονικής εξέλιξης της έκλογικής του δύναμης. Στο δεύτερο μέρος επιχειρείται μία πρώτη άπόπειρα προσέγγισης της γεωγραφικής κατανομής της έκλογικής έπιρροής του ΚΚΕ. Τά διάφορα θέματα

θίγονται κυρίως σέ γενικό επίπεδο μέ στόχο την όριοθέτηση ενός πλαισίου, και τον έντοπισμό όρισμένων συγκεκριμένων προβλημάτων· πρόκειται δηλαδή ούσιαστικά για σχέδιο μελέτης. Άς σημειωθεί τέλος ότι ό περιοριζόμενος χαρακτήρας αυτού του άρθρου όδήγησε στην έπιλογή νά μή θιγούν καθόλου σημαντικά θέματα που σχετίζονται μέ την έκλογική παρουσία του ΚΚΕ κατά τον μεσοπόλεμο, όπως τό πρόβλημα των έκλογικών συνεργασιών του κόμματος, οι θέσεις του ως προς τις εκλογές και την κοινοβουλευτική δράση, τά έκλογικά του προγράμματα, ή συμμετοχή του στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές, τά κοινωνικά και πολιτικά χαρακτηριστικά των ύποψηφων του κόμματος, και ή δράση του στο κοινοβούλιο.

2. Άφετηρία της έκλογικής ιστορίας του ΚΚΕ αποτελούν οι εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920, οι πρώτες μετά την ίδρυση του ΣΕΚΕ. Όμως όρισμένες άπό τις οργανωμένες δυνάμεις που συνέβαλαν στη δημιουργία του ΣΕΚΕ διέθεταν, ήδη πριν από την ίδρυσή του, μία δική τους έκλογική παρουσία, που χρονικά έκτείνεται στην προηγούμενη δεκαετία, και ή όποία μπορεί να θεωρηθεί ως ή έκλογική προιστορία του ΚΚΕ. Η κυριότερη άπό τις δυνάμεις αυτές ήταν ή Φεντερασιόν της Θεσσαλονίκης, ή έκλογική παρουσία της όποίας χρονολογείται σχεδόν άπό την ίδρυσή της· τό Μάρτιο του 1910 συμμετείχε στις δημοτικές εκλογές της Θεσσαλονίκης, όπου συγκέντρωσε περίπου τό 40% των ψήφων της ισραηλιτικής κοινότητας, δηλαδή περίπου τό 20% του συνόλου των ψήφων,⁶ ενώ τό 1912 πήρε μέρος στις εκλογές για τη δεύτερη Έθνοσυνέλευση της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας, χωρίς όμως έπιτυχία, λόγω της τρομοκρατίας που άσκησαν οι Νεότουρκοι.⁷

Στις εκλογές της 31.5.1915, οι σοσιαλιστές της Θεσσαλονίκης, κύριος κορμός των όποιών ήταν ή Φεντερασιόν, συνεργάστηκαν έκλογικά μέ την «Ένωμένη Άντιπολίτευση» του Δημ. Γούναρη, ύστερα άπό σχετική άπόφαση που πήρε ή «πρώτη πανελλαδική σοσιαλιστική συνδιάσκεψη» (Άπρίλιος 1915, 'Αθήνα). Η νίκη του ψηφοδελτίου της Ένωμένης Άντιπολίτευσης στη Θεσσαλονίκη είχε σάν αποτέλεσμα την έκλογή ως βουλευτών, του 'Αριστ. Σίδερι, που έκπροσωπούσε τους Έλληνες σοσιαλιστές και του 'Αλβ. Κουριέλ, που όρίστηκε άπό τη Φεντερασιόν.⁸ Για τις ίδιες εκλογές όρίστηκε έ-

6. Βλ. Μοσκόφ, ό.π., σελ. 371.

7. Βλ. Μοσκόφ, ό.π., σελ. 370-371 και 377-378. Έπίσης Μπεναραόγια, ό.π., σελ. 64-65.

8. Βλ. Μπεναραόγια, ό.π., σελ. 89-90. Ό Κορδάτος (ό.π., σελ. 505) και ό Μοσκόφ (ό.π., σελ. 393) θεωρούν και τους δύο βουλευτές ως βουλευτές της «Φεντερασιόν». Μέ βάση τά αποτελέσματα στην περιφέρεια Θεσσαλονίκης, όπως δημοσιεύονται σέ έφημερίδα της εποχής, ό 'Αριστ. Σίδερης συγκέντρωσε 39,06 ψήφους (λευκά σφαιρίδια), επί 61,290 ψηφισάντων, και εκλέχτηκε 18ος κατά σειρά έπιτυχίας, επί 32 εκλεγέντων, ενώ ό 'Αλβ.

3. Βλ. Το ΚΚΕ άπό τό 1918 έως τό 1931, τόμος Α', σελ. 47.

4. Στις εκλογές του 1920 και του 1923, τό ΣΕΚΕ(Κ) συμμετείχε στις εκλογές μέ τον τίτλο του. Στις εκλογές του 1926 ως 'Ενιαίο Μέτωπο Έργατών, Άγροτών και Προσφύγων. Στις εκλογές του 1928, του 1932 και του 1933 συμμετείχε ως 'Ενιαίο Μέτωπο Έργατών και Άγροτών. Στις εκλογές του 1935, τό ΚΚΕ συμμετείχε ως Παλλαϊκό Μέτωπο Δημοκρατικών Έλευθερίων (έκλ. περιφέρεια Θεσσαλονίκης), ως Κοινό Μέτωπο Έργατών, Άγροτών και Έπαγγελματιών (έκλ. περιφέρειες Δράμας, Καβάλας και Λέσβου) και ως 'Ενιαίο Μέτωπο Έργατών και Άγροτών (στις ύπόλοιπες έκλογικές περιφέρειες). Στις εκλογές του 1936, ως Παλλαϊκό Μέτωπο.

5. Για τά αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών άπό τό 1926 και μετά, καθώς και για τά αποτελέσματα των γενοσηματικών εκλογών του 1929 και του 1932, βλ. τις σχετικές έκδόσεις της Γενικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Έλλάδος, Υπ. Έθνικής Οικονομίας.

πίσης ἀπὸ τὴ Συνδιάσκεψη ὡς ὑποψήφιος στὴν Καβάλα ὁ Π. Δημητράτος, ὁ ὁποῖος ὁμῶς εἶχε τὴν ὑποστήριξη μόνο τῆς τοπικῆς σοσιαλιστικῆς νεολαίας.⁹ Οἱ Ἄρ. Σίδερικς καὶ Ἀλβ. Κουριέλ πῆραν μέρος στὸ ἱδρυτικὸ συνέδριο τοῦ ΣΕΚΕ, τὸ ὁποῖο βρέθηκε νὰ διαβέτι τὴ στιγμή τῆς ἱδρύσεώς του δύο βουλευτές.¹⁰

Πρῶτος σταθμὸς στὴν ἐκλογικὴ πορεία τοῦ ΚΚΕ εἶναι οἱ ἐκλογές τῆς 1.11.1920. Ἀμέσως μετὰ τὸν προσδιορισμὸ τοῦ χρόνου διεξαγωγῆς τῶν ἐκλογῶν τὸ ΣΕΚΕ(Κ) συγκάλεσε Ἐκτακτὸ Ἐκλογικὸ Συνέδριο (16-19.9.1920), τὸ ὁποῖο ἐξέλεξε, ὕστερα ἀπὸ ψηφοφορίαν, 21 ἄτομα ὡς ὑποψηφίους τοῦ κόμματος. Ὁ κατάλογος τῶν ὑποψηφίων συμπληρώθηκε λίγες μέρες ἀργότερα μετὰ δύο μουσουλμάνους πού ἐπέλεξαν τὰ τμήματα Καβάλας καὶ Δράμας, καὶ ἔτσι τὸ ΣΕΚΕ(Κ) παρουσίασε συνολικὰ 23 ὑποψηφίους μετὰ τοὺς ὁποίους κάλυψε 30 ὑποψηφιότητες (βλ. Παράρτημα Ι).¹¹ Στὸ συνέδριο ἐγίνε ἐπίσης ἐκτεταμένη συζήτηση γιὰ τὴν περιφέρειες ὅπου ἔπρεπε νὰ ὑποδειχτοῦν ὑποψήφιοι τοῦ κόμματος. Τελικὰ ὑποψήφιοι τοῦ ΣΕΚΕ(Κ) ὀρίστηκαν στοὺς νομοὺς Ἀττικοβοιωτίας, Λάρισας, Θεσσαλονίκης, Δράμας, Ἀχαΐας καὶ Ἡλίδος, Σερρών καὶ Εὐβοίας. Ἀπὸ τὴν περιφέρειες αὐτές οἱ τέσσερες πρῶτες χαρακτηριστήθηκαν ἀπὸ τὸ συνέδριο «ὡς κύριοι νομοὶ διὰ τὴν ἐκλογικὴν δρᾶσιν» τοῦ κόμματος καὶ γι' αὐτὸ σὲ καθέναν ἀπὸ αὐτοὺς ὀρίστηκαν 6-7 ὑποψήφιοι, ἐνῶ στοὺς ὑπόλοιπους μόνο 1-2.¹² Στὶς περιφέρειες ὅπου τὸ ΣΕΚΕ(Κ) ὑπέδειξε τελικὰ ὑποψηφίους λειτουργοῦσαν τὰ 6 ἀπὸ τὰ 7 τμήματα τοῦ κόμματος καὶ οἱ 6 ἀπὸ τοὺς 9 ἀναγνωρισμένους ὁμίλους.

Ἡ μέ σχετικὴ ἀκρίβεια προσέγγιση τῆς ἐκλογικῆς ἀπλήξης τοῦ ΣΕΚΕ(Κ), ὅπως αὐτὴ ἐκφράστηκε στὶς ἐκλογές τῆς 1.11.1920, παρουσιάζει σημαντικές δυσκολίες πού ὀφείλονται σὲ δύο κυρίως αἰ-

τίες. Πρῶτον, στὸ γεγονός ὅτι δὲν ἔχουν δημοσιευτεῖς τὰ ἐπίσημα ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν καί, δεύτερον, στὸ γεγονός ὅτι ἡ ψηφοφορία μέ σφαιρὶδιον ἐπέτρεπε τὴν ταυτόχρονη ὑπερψηφίση ὁσων ὑποψηφίων ἤθελε ὁ ἐκλογέας. Βέβαια, τὸ κλίμα τὸ «Διχασμοῦ» λειτουργοῦσε ἀποτρεπτικὰ στὴν ταυτόχρονη ὑπερψηφίση ὑποψηφίων καὶ ἀπὸ τὶς δύο κυρίαρχες πολιτικές παρατάξεις, δὲν ἴσχυε ὁμῶς τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τοὺς ὑποψηφίους τοῦ ΣΕΚΕ(Κ).

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ συνολικὸ ἀριθμὸ ψήφων πού συγκέντρωσε τὸ ΣΕΚΕ(Κ), ὁ Ν. Δημητράτος, γραμματέας τοῦ κόμματος ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, σὲ δηλώσεις ἀμέσως μετὰ τὶς ἐκλογές ἀνάφερε ὅτι «100.000 Ἑλλήνων ἐργατῶν, χωρικῶν, στρατιωτῶν καὶ διανοουμένων» ψήφισαν «ἀποκλειστικῶς ὑπὲρ τῆς σημαίας μας» ἢ ἔδωσαν «ψῆφο συμπαθείας».¹³ Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς τὸν 100.000, ὁ ὁποῖος ἐπαναλήφθηκε καὶ σὲ ἄλλα κομματικὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς (π.χ. ἄρθρο τοῦ Πετσόπουλου στὸ *Ριζοσπάστη* στίς 9.11.1920, προκήρυξη πού δημοσιεύθηκε στὸν *Εργατικὸ Ἀγῶνα* στίς 29.11.1920),¹⁴ υἱοθετήθηκε στὴ συνέχεια καὶ ἀπὸ διάφορους μελετητὲς πού ἀσχολήθηκαν μετὰ αὐτὸ τὸ θέμα.¹⁵ Ὅμως μέ βάση τὰ ἐκλογικὰ ἀποτελέσματα πού δημοσιεύθηκαν στίς ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς¹⁶ καὶ ὀρισμένα ἄλλα στοιχεῖα προκύπτει ὅτι στίς τέσσερες ἐκλογικὲς περιφέρειες πού εἶχαν χαρακτηριστεῖ ἀπὸ τὸ ΣΕΚΕ(Κ) ὡς «κύριοι νομοὶ διὰ τὴν ἐκλογικὴν δρᾶσιν», τὸ ΣΕΚΕ(Κ) συγκέντρωσε συνολικὰ περίπου 45.000 ψήφους, πού ἀναλύονται σὲ γενικὲς γραμμές ὡς ἑξῆς: στὴν Ἀττικοβοιωτίᾳ 12 χιλιάδες (15%), στὸ νομὸ Λαρίσης 10 χιλιάδες (30%), στὸ νομὸ Θεσσαλονίκης 14,5 χιλιάδες (38%) καὶ στὸ νομὸ Δράμας 8,5 χιλιάδες (46%) (βλ. Παράρτημα Ι).¹⁷ Ἐπομένως εἶναι λο-

Κουριέλ συγκέντρωσε 38.813 ψήφους καὶ ἐκλέχτηκε 23ος κατὰ σειρά ἐπιτυχίας. Βλ. *Τὸ Φῶς* (Θεσσαλονίκη), 21.6.1915.

9. Βλ. Μπενάρη, ὁ.π., σελ. 90. Σχετικὰ μετὰ τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Π. Δημητράτου στὴν Καβάλα, ὁ Ἀρτίτης, στὸ ἐκλογικὸν συνέδριον τοῦ ΣΕΚΕ(Κ) τὸ 1920, εἶπε: «σὰ 1915 ὅταν ἐπῆγαμε διὰ τὰς ἐκλογὰς εἰς τὴν Καβάλαν ἔαμε μὴ Νεολαία. Ἡ ἐργατικὴ τάξις ἦτο ἐντελὸς ἐθνηρικὴ πρὸς ἡμᾶς. Εἰς τὰ χωρία, εἰς τὴν Δράμαν, δὲν εἶχαμε κανέναν. Καὶ ἐν τούτοις ἤλαμε μετὰ τὸν πρῶτον ἐπιλαχόντων». Βλ. *Ριζοσπάστης*, 19.9.1920.

10. Ἡ Βουλὴ τῆς 31.5.1915, πού διαλύθηκε τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1915, ἐπανασυγκλήθηκε τὸν Ἰούνιον τοῦ 1917 καὶ λειτουργήσε ὡς τὸ Σπετιέριον τοῦ 1920 («Βουλὴ τὸν Λαζάρων»).

11. Στὴ σχετικὴ ἀπόφαση τοῦ συνεδρίου ἀναφέρεται ὅτι ἐπιλέχθηκαν ὡς ὑποψήφιοι 23 ἄτομα (*Ἐπίσημα Κείμενα*, τόμ. Ιος, 129-130, *Τὸ ΚΚΕ 1918-1931*, τόμ. Α', σελ. 114 καὶ *Ριζοσπάστης*) ἀλλὰ τὰ ὀνόματα πού παρατίθενται εἶναι συνολικὰ 21 (23 ἐγίναν ὕστερα ἀπὸ τὴν προσθήκην τῶν δύο μουσουλμάνων ὑποψηφίων). Ἡ σημειωθεῖ ὅτι ὁ Ἀ. Σολάρο (*Storia del Partito Comunista Greco*, Milano 1973 καὶ ἑλληνικὴ μετάφρασις, Ἀθήνα, 1975) συγχέονται τὴν ἐκλογὴ τῶν ὑποψηφίων ἀπὸ τὸ συνέδριον μετὰ βουλευτικῆς ἐκλογῆς ἀναφέρει ὅτι τὸ 1920 τὸ ΣΕΚΕ ἐξέλεξε 23 βουλευτές (σελ. 28 τῆς ἰταλικῆς ἐκδόσεως καὶ σελ. 38 τῆς ἑλληνικῆς).

12. *Ριζοσπάστης*, 19.9.1920.

13. Βλ. *Ριζοσπάστης*, 6.11.1920, *Ἐργατικὸς Ἀγὼν*, 8.11.1920 καὶ *Ἐπίσημα Κείμενα*, τόμ. Ιος, σελ. 162.

14. *Ἐπίσημα Κείμενα*, τόμ. Ιος, σελ. 172. Ἡ προκήρυξη πού ὑπογράφεται ἀπὸ τὸ «Ἐκτελεστικὸν Συμβούλιον τῶν σοβιετ τῶν στρατιωτῶν τῆς Ἑλλάδος» ἀναφέρει ὅτι τὸ Κομμουνιστικὸν Κόμμα συγκέντρωσε τὶς 100.000 ψήφους μόνο σὲ τέσσερες περιφέρειες.

15. Βλ. Κορδάτος, ὁ.π., σελ. 544, Καρανικόλας, *Οἱ νόδες ἐκλογῆς στὴν Ἑλλάδα* (1844-1936), Ἀθήνα, 1973, σελ. 384, Μοσκοφῶ, ὁ.π., σελ. 407 καὶ *Ἐπίσημα Κείμενα*, τόμ. Ιος, σελ. 556 (ἡμερολόγιον τὸν κυριότερον γεγονότων).

16. Σχετικὰ μετὰ τὰ ἐκλογικὰ ἀποτελέσματα πού δημοσιεύθηκαν στίς ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς, ὁ Ἀλέξ. Παπαναστασίου στὸ ἄρθρο του «Δημοκρατία καὶ ἐκλογικὸν σύστημα» στὸ *Ἀρχεῖον οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν* (Ἀθήνα), τόμος 3, τεύχος Α', Ἰανουάριος-Μάρτιος 1923, σελ. 53, ἀναφέρει ὅτι σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις παρουσιάσαν σημαντικὰ διαφορὰς ὡς πρὸς τὰ ἐπίσημα ἀποτελέσματα πού συγκεντρώθηκαν στὴ Διεύθυνση τῆς Στατιστικῆς καὶ τὰ ὁποῖα αὐτὸς χρησιμοποίησε. Ὅμως δὲν στάθηκε δυνατόν νὰ ἐντοπισθεῖ πού βρίσκονται σήμερα τὰ ἐπίσημα αὐτὰ ἀποτελέσματα.

17. Δὲν στάθηκε δυνατόν νὰ ἐντοπισθοῦν οἱ ψήφοι τῶν ὑποψηφίων τοῦ ΣΕΚΕ(Κ) στὴν Ἀχαΐα, στὴν Εὐβοία καὶ στίς Σέρρες. Γιὰ τὴν Ἀχαΐα μὴ ἐνδείξει, φυσικὰ ἐξαιρετικὰ ἀνα-

γικό νά υποθεθεί ότι ή συνολική εκλογική του άπήχηση πρέπει νά κυμάνθηκε γύρω στους 50.000 περίπου ψήφους.¹⁸

Τά άποτελέσματα των εκλογών της 1.11.1920 δύνουν μιά γενική εικόνα γιά τήν άρχική εκλογική άπήχηση τού ΣΕΚΕ(Κ). Όμως ή εικόνα ατή είναι άπαραίτητο νά συμπληρωθεί μέ τήν παρατήρηση ότι στή συντριπτική τους πλειοψηφία οί 50.000 περίπου ψηφοφόροι τού ΣΕΚΕ δέν τό ψήφισαν «άποκλειστικά» αλλά τού έδωσαν «ψηφο συμπαθείας» (πρβλ. δηλώσεις Ν. Δημητράτου), δηλαδή ψήφισαν ταυτόχρονα και ύπέρ των ύποψηφών της μιάς ή της άλλης από τίς δύο κύριες πολιτικές παρατάξεις. Πράγματι, σέ όλες σχεδόν τίς περιφέρειες ή εκλογική δύναμη των Βενιζελικών και των Κονσταντινικών (δηλαδή ό μέσος όρος των ψήφων πού συγκέντρωναν οί ύποψήφιοι κάθε παρατάξης) καλύπτει πλήρως ή διαφέρει ελάχιστα από τό σύνολο των ψηφισάντων.¹⁹

σφαλή, άποτελούν οί 5.000 περίπου ψήφοι (λευκά σφαιρίδια) πού συγκέντρωναν οί ύποψήφιοι τού ΣΕΚΕ(Κ) στήν έπ. Άχαΐας και στήν έπ. Ήλιδος στίς εκλογές τού 1923 (στίς έπ. Αιγαΐας και Καλαβρύτων δέν ύπρχαν ύποψήφιοι τού ΣΕΚΕ(Κ) τό 1923). Γιά τήν Εύβοια ή μόνη ένδειξη πού ύπάρχει είναι οί 1.000 περίπου ψήφοι πού συγκέντρωναν οί ύποψήφιοι τού ΣΕΚΕ(Κ) τό 1923 στήν έπ. Καρυστίας (στήν έπ. Χαλκίδας δέν στάθηκε δυνατόν νά έντοπιστούν τά άποτελέσματα και στήν έπ. Ίστιαίας δέν ύπρχαν ύποψήφιοι τού ΣΕΚΕ(Κ) τό 1923). Όσον άφορά τέλος τίς Σέρρες δέν στάθηκε δυνατόν νά έντοπιστούν ούτε τά άποτελέσματα τού 1920 ούτε ατά τό 1923.

18. Μιά μαρτυρία πού συγκλίνει πρós τήν έκτίμηση ατή είναι ή μαρτυρία τού Μπεναρόγια, ό όποιος όμως δίνει δύο διαφορετικές έκτιμήσεις, μία στό κεφάλαιο τού βιβλίου του τό σχετικό μέ τίς εκλογές της 16.12.1923, όπου άναφέρει ότι τό 1920, τό ΣΕΚΕ(Κ) συγκέντρωσε 46 χιλιάδες ψήφους (δ.π., σελ. 167), και μία στό κεφάλαιο τό σχετικό μέ τίς εκλογές της 1.11.20, όπου άναφέρει ότι τό ΣΕΚΕ(Κ) συγκέντρωσε 35 χιλιάδες ψήφους (δ.π., σελ.140). Άπό τούς μελετητές πού άσχολήθηκαν μέ τό θέμα ό Κατσούλης κάνει έπίσης τήν ίδια σέ γενικές γραμμές έκτίμηση άναφέροντας ότι οί «ύποψήφιοι τού κόμματος πήραν περίπου 40 χιλιάδες ψήφους» (δ.π., τόμ. Α, σελ. 204) και ότι «οί ψήφοι τού κόμματος δέν υπερέβησαν τίς 50.000 (δ.π., τόμ. Α, σελ. 211). Όμως δέν δίνει καμία ένδειξη γιά τίς πηγές άπ' όπου άντλεί τίς πληροφορίες του και παραθέτει μία κατανομή των ψήφων στίς διάφορες εκλογικές περιφέρειες, πού σέ όρισμένες περιπτώσεις διαφέρει σημαντικά από τήν πραγματικότητα (βλ. Παράρτημα Ι). Τέλος ή ΚΕ τού ΚΚΕ στήν πρόσφατη έκδοση της *Έξήντα χρόνια άγώνων και θυσιών, χρονικό τού ΚΚΕ* άναφέρει (τόμ. Ι, σελ. 31) ότι τό ΣΕΚΕ συγκέντρωσε 50.000 ψήφους, χωρίς νά τεκμηριώνει ατή τήν έκτίμηση. Άς σημειωθεί ότι ή έκδοση ατή βασίζεται στό *Χρονικό τού άγώνα 1878-1951* πού είχε έκδοθεί τό 1952 (και όπου δέν ύπάρχει καμία άναφορά στίς εκλογές της 1.11.1920) και στό ήμερολόγιο των κυριότερων γεγονότων πού περιέχεται στό «*Έπίσημο Κείμενο*».

19. Βλ. Άλέξ. Παπαναστασίου, *Δημοκρατία και εκλογικό σύστημα*, σελ. 49-55 και πίνακας Α'. Γι' αυτό ό Α.Π. δέν παίρνει ύπ' όψη τον καθόλου τίς ψήφους πού συγκέντρωναν οί ύποψήφιοι τού ΣΕΚΕ, θεωρώντας ότι οί ψηφοφόροι του «κατ' ούσαν είχαν προσχωρήσει» στήν πολιτική παράταξη, κυρίως των Κονσταντινικών, τούς ύποψηφίους της όποιας ύπερψηφισαν παράλληλα μέ τούς ύποψηφίους τού ΣΕΚΕ (δ.π., σελ. 51). Βλ. έπίσης Μπεναρόγια, δ.π. σελ. 226-7 και Κορδάτος, δ.π., σελ. 544.

Στίς έπόμενες εκλογές, πού πραγματοποιήθηκαν στίς 16.12.1923 και από τίς όποιες άπείχαν τά άντιβενιζελικά κόμματα, τό ΣΕΚΕ(Κ) παρουσίασε πολύ μεγαλύτερο αριθμό ύποψηφίων σέ σύγκριση μέ τίς εκλογές της 1.11.1920, και κάλυψε όλες σχεδόν τίς περιφέρειες όπου διέθετε μιά, έστω και μικρή, όργανωμένη δύναμη, μέ έξαιρεση τήν Καλαμάτα, τήν Πρέβεζα, τό 'Αργοςτόλι και τή Μυτιλήνη. Συνολικά τό ΚΚΕ παρουσίασε 59 ύποψηφίους μέ τούς όποιους κάλυψε 83 ύποψηφιότητες σέ 30 περιφέρειες (βλ. Παράρτημα ΙΙ).²⁰

Ή έκτίμηση της εκλογικής άπήχησης τού ΣΕΚΕ(Κ), όπως ατή έκφράστηκε στίς εκλογές της 16.12.1923, προσκρούει βασικά στίς ίδιες δυσκολίες πού άναφέρθηκαν και γιά τίς εκλογές της 1.11.1920 (δηλαδή ή μη ύπαρξη έπίσημα δημοσιευμένων άποτελεσμάτων και ή ψηφοφορία μέ σφαιρίδιο στίς περισσότερες περιφέρειες). Έπιπλέον τό γεγονός ότι σέ όρισμένες περιοχές, (Άθήνα-Πειραιάς και περιφέρειες Μακεδονίας και Θράκης) ως μέσο ψηφοφορίας χρησιμοποιήθηκε τό ψηφοδέλτιο, τό όποιο, χωρίς νά άποκλείει τήν ταυτόχρονη ύπερψηφισή ύποψηφίων από διάφορες ακόμα κόμματα, όποιαδήποτε τή δυσκόλευε σημαντικά, ένώ στίς ύπόλοιπες διατηρήθηκε τό σφαιρίδιο, εισάγει μία έπιπλέον δυσκολία πού άφορά τίς διαφορετικές έννοιες πού έχει ή ύπερψηφισή των ύποψηφίων τού ΚΚΕ στίς διάφορες περιφέρειες. Μέ βάση τά κατά περιφέρεια άποτελέσματα πού στάθηκε δυνατόν νά συγκεντρωθούν από τίς έφημερίδες της έποχής, προκύπτει ότι ό συνολικός αριθμός ψήφων πού συγκέντρωσε τό ΣΕΚΕ(Κ) στίς εκλογές της 16.12.1923 πρέπει νά ξεπέρασε τίς 50.000.²¹

20. Ό όριστικός κατάλογος των ύποψηφίων παρουσιάζει άρκετές διαφορές από τον άρχικό κατάλογο πού είχε έγκρίνει τό Έκτακτό Έκλογικό Συνέδριο, τό Σεπτέμβριο τού 1923 (*Ριζοσπάστης*, 15.10.1923). Άς σημειωθεί ότι ή άπόφαση τού Έκλογικού Συνεδρίου μέ τήν όποια καθορίστηκε ό κατάλογος των ύποψηφίων δέν έχει άναδημοσιευτεί στή συλλογή *Τό ΚΚΕ 1918-1931* ούτε στό *Έπίσημο Κείμενο*, όπως έπίσης δέν έχει άναδημοσιευτεί και μιά άλλη άπόφαση τού ίδιου συνεδρίου όπου ή πολιτική των ΚΕ τού κόμματος άποδοκιμάζεται από τό Β' συνέδριο (1920) ως τό έκτακτό εκλογικό συνέδριο (1923) και διαγράφονται όρισμένα μέλη τους (*Ριζοσπάστης*, 11.12.1923).

21. Συγκεκριμένα, μέ βάση τά άποτελέσματα ή όρισμένες προσεγγιστικές έκτιμήσεις, τό ΣΕΚΕ(Κ), στίς 18 από τίς 30 περιφέρειες όπου παρουσίασε ύποψηφίους, συγκέντρωσε συνολικά περίπου 44.000 ψήφους (βλ. άναλυτικά Παράρτημα ΙΙ). Άπό τίς περιφέρειες στίς όποιες δέν στάθηκε δυνατόν νά έντοπισθούν τά εκλογικά άποτελέσματα, τό ΣΕΚΕ(Κ), σύμφωνα μέ διάφορες ένδείξεις, μόνο σέ τέσσερες (Σέρρες, Δράμα, Καβάλα, Έβρος) φαίνεται νά διέθετε μία σχετικά σημαντική δύναμη. Τελείως ένδεικτικά μπορεί νά άναφερθεί ότι στίς περιφέρειες αυτές, όπου τό 1923 ως μέσον ψηφοφορίας χρησιμοποιήθηκε τό ψηφοδέλτιο, τό ΚΚΕ συγκέντρωσε τό 1926 περίπου 8.000 ψήφους.

Σχετικά μέ τό σύνολο των ψήφων τού ΣΕΚΕ(Κ) στίς εκλογές της 16.12.1923, ό Κορδάτος άναφέρει τον αριθμό των 18.000, τον όποιο έπαναλαμβάνουν και οί περισσότεροι άπ' όσους άσχολήθηκαν μεταγενέστερα μέ τό θέμα. Βλ. Καρανικόλας, δ.π., σελ.

Από τις ψήφους αυτές, το μεγαλύτερο μέρος, περίπου 35.000, συγκέντρωσε το ΣΕΚΕ(Κ) στις περιοχές όπου ως μέσο ψηφοφορίας χρησιμοποιήθηκε το σφαιρίδιο. Για το τμήμα αυτό της εκλογικής του δύναμης ισχύουν επομένως όλες οι παρατηρήσεις (σχετικά με τις «άποκλειστικές ψήφους» και τις «ψήφους συμπαθείας») που έγιναν στην προηγούμενη παράγραφο, με τη διαφορά όμως ότι η αποχή των αντιβενιελικών κομμάτων από τις εκλογές της 16.12.1923 έμπόδιζε την ταυτόχρονη υπερωψηφιση φιλοβασιλικών και σοσιαλιστών. Έπομένως η εκλογική δύναμη που παρουσίασε το ΣΕΚΕ(Κ) στις περιοχές αυτές προερχόταν είτε από δικούς του οπαδούς είτε από «ψήφους συμπαθείας» οπαδών της βενιελικής παράταξης, χωρίς φυσικά να αποκλείεται και η υπερωψηφιή του από οπαδούς της αντιβενιελικής παράταξης που αναγκάστηκαν ή προτίμησαν να ψηφίσουν.

Από τις περιοχές που χρησιμοποιήθηκε ως μέσο ψηφοφορίας το σφαιρίδιο, η κύρια εστία δύναμης του ΚΚΕ ήταν η Θεσσαλία όπου συγκέντρωσε συνολικά περίπου 15.000 ψήφους. Ειδικότερα στην περιοχή Λάρισας και Μαγνησίας το ΚΚΕ παρουσίασε ουσιαστικά την ίδια δύναμη με αυτή που εμφάνισε το 1920 (περίπου 10.000 ψήφους). Άξιζε επίσης να επισημανθεί ιδιαίτερα ο μεγάλος αριθμός ψήφων που συγκέντρωσαν οι υποψήφιοι του ΣΕΚΕ(Κ) και σε πολλές άλλες περιοχές, όπως π.χ. στην Ήπειρο και την Κέρκυρα, και ό οποίος αποτελεί σημαντική ένδειξη για ένα κλίμα αποδοχής και συμπαθείας που όμως δεν συγκεκριμενοποιήθηκε εκλογικά ούτε υλοποιήθηκε οργανωτικά στη διάρκεια του μεσοπολέμου.

Σε αντίθεση με τις περιοχές όπου διατηρήθηκε ως μέσο ψηφοφορίας το σφαιρίδιο, στις περιοχές όπου χρησιμοποιήθηκε το ψηφοδέλτιο το ΚΚΕ παρουσίασε μία έντυπια πτώση σε σχέση με τις εκλογές της 1.11.1920. Ίδιαίτερα στην περιοχή Άθηνων-Πειραιώς και στη Θεσσαλονίκη, η δύναμή του μειώθηκε περίπου στο 1/4. Η πτώση αυτή, χωρίς να υποτιμούνται οι συνδυασμένες επιπτώσεις που πιθανόν είχαν άφ' ενός η γενική πολιτική συγκυρία και ειδικότερα η έσωκομματική διαπάλη στο ΣΕ-

ΚΕ(Κ),²² πρέπει να θεωρηθεί πως οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αλλαγή του τρόπου ψηφοφορίας, ή όποια λειτουργούσε αποτρεπτικά για την έκφραση μιας «ψήφου συμπαθείας». Έτσι στις περιοχές αυτές, τα αποτελέσματα των εκλογών της 16.12.1923, μπορεί να θεωρηθεί ότι θέτουν τα πραγματικά δρία της αρχικής εκλογικής άπληξης του ΚΚΕ σε σχέση με το γενικότερο πλαίσιο «συμπαθείας» και αποδοχής που εκφράζουν τα αποτελέσματα των εκλογών της 1.11.1920.

Τα αποτελέσματα των εκλογών, παρά την περιορισμένη δύναμη που εμφάνισε το ΣΕΚΕ(Κ) σε Άθηνων-Πειραιά και Θεσσαλονίκη, μπορούν να θεωρηθούν εκ των υστέρων ως σχετική έπιτυχία του ΣΕΚΕ(Κ), με δεδομένη μάλιστα την έντονη έσωκομματική κρίση που περνούσε εκείνη την εποχή. Όμως η ήγεςία του κόμματος φαίνεται ότι βασίζονταν σε πολύ πιο αισιόδοξες προβλέψεις, έλπιζοντας και σε εκλογή βουλευτών,²³ γι' αυτό θεώρησε τα αποτελέσματα σάν αποτυχία.²⁴

Οι εκλογές της 7.11.1926, με τη γενίκευση του ψηφοδελτίου ως μέσου ψηφοφορίας, την εφαρμογή της άπλης αναλογικής και την ύπαρξη δημοσιευμένων αποτελεσμάτων είναι οι πρώτες που έπιτρέπουν μία αναλυτική θεώρηση της εκλογικής άπληξης του ΚΚΕ. Στις εκλογές αυτές το ΚΚΕ κάλυψε με υποψήφιους το σύνολο σχεδόν της Έλλάδας και —παρ' όλο που βγαίνει από μία περίοδο μαζικών διώξεων και είχε μόνο δύο μήνες για την ανασυγκρότησή του—σπείρωσε σημαντική έπιτυχία, συγκεντρώνοντας συνολικά 41.982 ψήφους (4,38%) και εκλέγοντας, για πρώτη φορά, 10 βουλευτές (βλ. και Χάρτη 1).

Τα αποτελέσματα των εκλογών της 7.11.1926 έχουν μία ιδιαίτερη σημασία για τη μελέτη της εδραίωσης της εκλογικής έπιρροής του ΚΚΕ κατά το μεσοπόλεμο γιατί, σε σχέση με τη διάχυτη συμπαθεία προς το ΣΕΚΕ(Κ) που είχε εκφραστεί στις εκλογές του 1920 και 1923, παρέχουν την πρώτη συ-

22. Τα στελέχη που είχαν απομακρυνθεί από το ΣΕΚΕ(Κ) στη διάρκεια της έσωκομματικής κρίσης του 1922-23, διέθεταν μία σχετική έπιρροή κυρίως στην Άθήνα-Πειραιά και στη Θεσσαλονίκη· επίσης τις παραμονές των εκλογών είχε εκδηλωθεί η διαφωνία του τμήματος της Θεσσαλονίκης σχετικά με το σύνθημα της «έργατοαγροτικής κυβέρνησης» (βλ. *Επίσημα Κείμενα*, τόμ. 1ος, σελ. 348 και Μπενάρδια, δ.π., σελ. 165). Τέλος πρέπει να σημειωθεί ότι η αποχή του συνόλου σχεδόν της ιεραρχικής κοινότητας, ως διαμαρτυρία για την ίδρυση χωριστού εκλογικού συλλόγου, άποτέλεσε το ΣΕΚΕ(Κ) από ένα σημαντικό κείμενο της δύναμης του στη Θεσσαλονίκη.

23. Και τα δύο σχέδια προγράμματος που υποβλήθηκαν στο εκλογικό συνέδριο, το ένα της Κ.Ε. (βλ. *Το ΚΚΕ από το 1918 έως το 1931*, τόμ. Α', σελ. 234-239) και το άλλο του Ε. Σταυρίδη (*Προσπάσεις*, 9.9.1923) αφερόντων πολύ μεγάλο τμήμα τους στη μελλοντική δράση των κομμουνιστών βουλευτών στο Κοινοβούλιο.

24. Βλ. συζήτηση στο Έθνικό Συμβούλιο το Φεβρουάριο του 1924 (*Το ΚΚΕ από το 1918 έως το 1931*, τόμ. Α', 275-276).

392, Έλεφάντης, δ.π., σελ. 303, Κατσούλης δ.π., τόμ. Β', σελ. 65 και *Επίσημα Κείμενα*, τόμ. 1ος, σελ. 563 (ήμερολόγιο των κυριοτέρων γεγονότων). Ο Μοκώφ τέλος (δ.π., σελ. 427) αναφέρεται σε 14.000 ψήφους, οι όποιοι κατά τη γνώμη του αντιστοιχούν σε 1,4%. Όμως στη συνέχεια υποστηρίζει ότι «το γενικό ποσοστό (του ΣΕΚΕ) θά πρέπει να υπολογισθεί όπωσδήποτε πολύ πιο πάνω από το έπίσημο (,), ίσως στα 4-5% του εκλογικού σώματος», αλλά χωρίς να τεκμηριώνει την έκτιμηση αυτή ούτε να διευκρινίζει σε ποιά βάση υπολογίζει τα ποσοστά. Ας σημειωθεί επίσης ότι ο Κορδάτος σε άρθρο του στην *Κομ. Έπ.* (Ιούνης 1924, σελ. 177-179), σχετικά με το Δημοψήφισμα του 1924 υποστηρίζει ότι «άρκετα μεγάλας, σημαντικές αριθμικές ψήφων (υπέρ τας 100 χιλιάδας) (...) ανήκουν άποκλειστικώς εις το ΚΚΕ» (βλ. και Κορδάτος δ.π., σελ. 686).

νολική εικόνα μιάς συγκροτημένης και μορφοποιημένης έκλογικής βάσης. 'Επιπλέον, η σημαντική έκλογική πτώση του ΚΚΕ στις βουλευτικές εκλογές του 1928 και στις γερουσιαστικές εκλογές του 1929, τό μεγάλο χρονικό διάστημα που μεσολάβησε ως τις εκλογές του 1932 και οι καθοριστικές για τό ΚΚΕ ανακατατάξεις που σημειώθηκαν στο διάστημα αυτό, δίνουν μιά ιδιαίτερη βαρύτητα στο αποτέλεσμα των εκλογών της 7.11.1926, ως σημείο άναφοράς για τήν έκλογική έπιρροή του ΚΚΕ κατά τήν πρώτη φάση της πολιτικής παρουσίας του. Δυστυχώς όμως ή «Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 7ης Νοεμβρίου 1926» παραθέτει τό αποτέλεσμα μόνο κατά έκλογικές περιφέρειες, γεγονός που δυσχεραίνει σημαντικά τόν αναλυτικό έντοπισμό της έκλογικής δύναμης του ΚΚΕ.

Οί βουλευτικές εκλογές της 19.8.1928—πού χαρακτηρίζονται από τή θριαμβευτική έπικύρωση της επανόδου στην ένεργό πολιτική του 'Ελ. Βενιζέλου—άντανακλούν για τό ΚΚΕ τή μεγαλύτερη κάμψη πού γνώρισε ή έκλογική έπιρροή του κατά τό μεσοπόλεμο. Στις εκλογές αυτές τό ΚΚΕ παρουσίασε 78 μόνο ύποψηφίους και κάλυψε σέ σχέση με τις εκλογές του 1926 λιγότερες περιοχές της χώρας. Συνολικά συγκέντρωσε περίπου 24.000 ψήφους (2,3%), έχασε δηλαδή, σέ σχέση με τις εκλογές του 1926, περίπου τή μισή έκλογική τή δύναμη (βλ. και Χάρτη 2). Σχετικά μέ τό σύνολο των ψήφων του ΚΚΕ στις εκλογές του 1928 (συνολικά και κατά περιφέρεια) ή Γενική Στατιστική 'Υπηρεσία της 'Ελλάδος ('Υπ. 'Εθνικής Οικονομίας), υπεύθυνη τότε για τήν έκδοση των έκλογικών αποτελεσμάτων, χρησιμοποίησε μιά μέθοδο για τόν ύπολογισμό των ψήφων των κομμάτων πού οδηγεί, σέ όριζόμενες περιπτώσεις, σέ σημαντικά σφάλματα.²⁵ Στο παράρτημα ΙΙΙ γίνεται μιά αναλυτική κριτική αυτής της μεθόδου και έκτιθέται ό τρόπος μέ τόν όποιο πρέπει νά ύπολογιστεί ή έκλογική δύναμη του ΚΚΕ στις εκλογές της 19.8.1928.

'Ερμηνεύοντας τήν πώση της έκλογικής του δύναμης τό ΚΚΕ τήν απέδωσε σέ όργανωτικές αδυναμίες, σέ έσωκομματικές αιτίες (πού έπηρέασαν τήν εμφάνιση της πρώτης κοινοβουλευτικής όμάδας του κόμματος) και στή «ρευστότητα της έπιρροής μας μέσα στις μάζες πού παρυσύρθηκαν από τό

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Έκλογική δύναμη του ΚΚΕ, 1920-1936

	Σύνολο έγκυρων ψηφοδελτίων	Ψήφοι ΚΚΕ	Ποσοστό ΚΚΕ στα 100 έγκυρα	Έδρες του ΚΚΕ
1920	746.946 ¹	(50.000) ³	—	—
1923	694.448 ²	(50.000) ³	—	—
1926	958.392	41.982	4,38	10
1928	1.017.281	23.889 ⁴	2,35 ⁴	—
1932	1.171.637	58.223	4,97	10
'933	1.141.331	68.647 ⁴	6,01 ⁴	—
1935	1.029.196	98.542 ⁵	— 6	—
1936	1.274.002	73.411	5,76	15

1. Βλ. 'Αλέξ. Παπαναστασίου, «Δημοκρατία και έκλογικόν σύστημα», στο 'Αρχίον Οικονομικών και Κοινωνικών 'Επιστημών, τόμος 3, τεύχος Α, Ιανουάριος-Μάρτιος 1923, Πίνακας Α.

2. Θ. Βερέμη, «Η άναγεννάσασα του 1923 και ή άνακήρυξη της άσολευτης δημοκρατίας», στην Ιστορία του 'Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΕ', σελ. 276.

3. Εκτιμήσεις μέ βάση τά έκλογικά αποτελέσματα των περισσότερών περιφερειών όπου ύπήρχαν ύποψηφοι του ΣΕΚΕ(Κ). Βλ. αναλυτικά τις πηγές στα παραρτήματα Ι και ΙΙ.

4. Επανυπολογισμός των αποτελεσμάτων μέ βάση τό μέσον όρο των ψήφων των ύποψηφων του ΚΚΕ σέ κάθε έκλογική περιφέρεια. Βλ. Παράρτημα ΙΙΙ.

5. Το δημοσίευμα της ΓΣΥΕ για τις εκλογές του 1935 αναφέρει (σελ. κβ') ως σύνολο ψήφων των κομμουνιστών 98.699· στόν αριθμό αυτό συνυπολογιστούν και οι ψήφοι των άρχαιομαρξιστών στη Θεσσαλονίκη.

6. Λόγω της άποχής των βενιζελικών κομμάτων στις εκλογές του 1935, τά ποσοστά του ΚΚΕ δέν παρσιθένται, γιατί δέν έχουν συγκριτική αξία.

ρεύμα του βενιζελισμού».²⁶ Είναι δύσκολο νά διαφοροποιηθεί τό ιδιαίτερο βάρος πού είχαν, ως καθοριστικοί παράγοντες της πώσης της έκλογικής έπιρροής του ΚΚΕ, ή έσωκομματική κρίση και τό ρεύμα του βενιζελισμού. Πάντως οι γερουσιαστικές εκλογές της 21.4.1929²⁷ και ακόμα περισσότερες οι δημοτικές και κοινοτικές εκλογές της 4.8.1929 έπιβεβαίωσαν ότι στο τέλος της δεκαετίας του '20 τό ΚΚΕ βρισκόταν στο χαμηλότερο σημείο της έκλογικής του άπήςσης.

Τό πρώτο σημαντικό γεγονός της δεκαετίας του '30, για τό ΚΚΕ, είναι ή έκκληση της Κομμουνιστικής Διεθνούς πού δημοσιεύτηκε τό Νοέμβρη του 1931 και καλούσε τό ΚΚΕ νά σταματήσει τό «χωρίς

26. Έπίσημα Κείμενα, τόμ. 2ος, σελ. 569.

27. Για τό ΚΚΕ τά αποτελέσματα των γερουσιαστικών εκλογών αποτελούν περίπου επανάληψη των αποτελεσμάτων των εκλογών της 19.8.1928. 'Η «Στατιστική των γερουσιαστικών εκλογών της 21ης 'Απριλίου 1929» αναφέρει ως σύνολο ψήφων του ΚΚΕ 14.069 ψήφους. 'Εκτός από όρισμένα προβλήματα ύπολογισμού των ψήφων των κομμάτων στις διεδερικές περιφέρειες (άντιστοιχα με αυτά πού έκτιθένται στο Παράρτημα ΙΙΙ για τις εκλογές της 19.8.1928 και της 5.3.1933), για τήν έκτιμηση της έκλογικής δύναμης του ΚΚΕ στις γερουσιαστικές εκλογές θά πρέπει νά ληφθεί ύπ' όψη πρώτον ότι δέν παρουσίασε ύποψηφίους στη Θεσσαλονίκη (σε αναπληρωματική βουλευτική έκλογή πού πραγματοποιήθηκε τήν ίδια μέρα στη Θεσσαλονίκη ό ύποψηφίος του ΚΚΕ 'Ανδρ. Χαϊτάς συγκέντρωσε 3.406 ψήφους, Μακεδονία (Θεσσαλονίκη), 25.4.1929) και ότι στόν έκλογικό σύλλογο 'Ιοσηφιδών ύποστήριξε τήν ύποψηφότητα του Χαμή Κοέν (Ριζοσπάστης, 16.8.1929) πού συγκέντρωσε 2.994 ψήφους.

25. Μέ βάση τούς ύπολογισμούς αυτούς, ή «Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 19ης Αυγούστου 1928» παραθέτει ως σύνολο ψήφων του ΚΚΕ τόν αριθμό των 14.325 ψήφων (ή 1,41%), ό όποίος έκτοτε επαναλαμβάνεται από όσους έχουν άσχοληθεί μέ τό θέμα. 'Όσον άφορά τό ίδιο τό ΚΚΕ, φαίνεται ότι ύπολόγισε τή δύναμή του μέ βάση τή μέθοδο πού έκτιθέται στο Παράρτημα ΙΙΙ (ή κάποια παραπλήσια), γι' αυτό και ή σχετική άπόφαση του 4ου συνεδρίου (Δεκέμβριος 1928) αναφέρεται στην «έλάττωση του αριθμού των ψήφων του έργατοαγροτικού μετώπου κατά 50% εν σχέσει με τις εκλογές του 1926» (Έπίσημα Κείμενα, τόμ. 2ος., σελ. 569).

ἀρχές φραξιονιστική πάλη» καί νά «τεθεῖ ἐπικεφαλῇ τῶν ἀγώνων τοῦ λαοῦ». Στίς ἐκλογές τῆς 25.9.1932, τὸ ΚΚΕ παρουσίασε συνδυασμούς σέ ὅλες τίς ἐκλογικές περιφέρειες, ἐκτός ἀπὸ αὐτῶν τῶν νομῶν Λασιθίου καί Ρεθύμνης, καί σημειώσε σημαντική ἀνοδο σέ σχέση μέ τίς ἐκλογές τοῦ 1928 καθὼς καί μέ τίς ἐκλογές τοῦ 1926 (βλ. Πίνακα Ι). Ἡδη ἀπὸ τὸ 1931, σέ ἀναπληρωματικές γερουσιαστικές, βουλευτικές καί δημοτικές ἐκλογές (Θεσσαλονίκη, Μυτιλήνη καί Πειραιῆς), εἶχαν παρατηρηθεῖ φαινόμενα ἀνάκαμψης.

Σέ ἀπόφαση τοῦ ΠΓ τοῦ ΚΚΕ δίνεται μιά ἐρμηνεία τῶν ἀνακατατάξεων πού παρατηρήθηκαν μέ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν: «Πλατιά λαϊκά στρώματα ἐφύγαν ἀπ' τὸ Βενιζέλο καταδικάζοντας καί καταψηφίζοντας τὴν πολιτική τῆς ἀγνωριστοποίησης, τῆς πείνας, φασισμού, πολέμου. Τό μέγιστο μέρος τῶν μαζῶν αὐτῶν παρασύρθηκε ἀπ' τὴ μεγάλη «ἀντικεφαλαιοκρατική» καί ἀντιβενιζελική δημαγωγία τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος, πιστεύοντας ἀκόμη στὴν κοινοβουλευτισμὸ. Τό πρωτόπορο μέρος ἦρθε σέ μαζ».²⁸

Ἡ γεωγραφικὴ κατανομή τῆς ἐκλογικῆς δύναμης τοῦ ΚΚΕ, μετὰ τίς ἐκλογές τοῦ 1932, παρουσιάζει σημαντικές διαφορές σέ σχέση μέ τίς προηγουμένες ἐκλογές καί ἡ ἀπὸ τῆς 1932 δὲν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ σάν ἐπανάληψη τῆς ἀπὸ τῆς 1926 (βλ. Χάρτη 1 καί 3). Ἐπίσης, γιὰ πρώτη φορά μετὰ τίς ἐκλογές τοῦ 1920, τὸ ΚΚΕ παρουσίασε σημαντικὴ δύναμη στὴν περιφέρεια πρωτεύουσας (Ἀθήνα, Πειραιῆς καί περιφερειακοὶ ἴδιοι).

Στίς ἐκλογές τῆς 5.3.1933, τὸ ΚΚΕ γνώρισε τὸ μέγιστο τῆς ἐκλογικῆς τῆς δύναμης (βλ. Παράρτημα ΙΙ) κατὰ τὴν ἐξεταζόμενη περίοδο μέ ἔξαιρησιν τὴν ἰδιαίτερη περίπτωσιν τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1935, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἀπέχον τὰ βενιζελικά κόμματα (βλ. Πίνακα Ι).²⁹ Στὴν ἀπόφασιν τοῦ ΠΓ τοῦ ΚΚΕ γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν διαπιστώνεται «ἡ μεγάλη αὐξηση τῶν δυνάμεων τοῦ κομμουνισμοῦ,

πού πλησίασε ἀποφασιστικὰ πρὸς τὴν κατάκτησιν τῆς πλειοψηφίας τῆς ἐργατικῆς τάξης (...), ὁ γρήγορος μετασχηματισμὸς τῶν ταξικῶν δυνάμεων πρὸς ὄφελος τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἐπανάστασης (...).»³⁰

Στίς ἐκλογές τῆς 9.6.1935, ἡ ἀποχὴ τῶν βενιζελικῶν κομμάτων καί ἴσως ἡ πρώτη προσπάθεια ἐκ μέρους τοῦ ΚΚΕ γιὰ πραγματοποιήσιν συμμαχιῶν εἶχαν σάν ἀποτέλεσμα τὴν αὐξηση τῆς δύναμης του, κυρίως σέ ὁρισμένες ἐκλογικές περιφέρειες, στίς περισσότερες ἀπὸ τίς ὁποῖες διέθετε ἤδη μιά ἀξιόλογη δύναμη, γεγονὸς πού παρέχει μιά ἐνδειξὴ γιὰ τοὺς ἐν δυνάμει προσανατολισμούς ἐνὸς τμήματος τῶν βενιζελικῶν ψηφοφόρων.

Στίς ἐκλογές τῆς 26.1.1936, τὸ ΚΚΕ βλέπει νὰ μειώνεται αἰσθητὰ ἡ δύναμὴ του σέ σχέση μέ τὸ 1935 καί νὰ διατηρεῖται στὸ ἐπίπεδο τοῦ 1933 (βλ. Πίνακα Ι). Σέ ἀπόφασιν τοῦ, ΠΓ τοῦ ΚΚΕ ἀναγνωρίζοντας τὸ γεγονὸς αὐτὸ διαπιστώνει ὅτι «οἱ ἐκλογές ἐδῶσαν σοβαρὴ ἐπιτυχία στὸ βενιζελισμό» καί ὅτι «(...) τὸ Παλλαϊκὸ Μέτωπο δὲν μπόρεσε νὰ συγκρατήσῃ καί νὰ αὐξήσῃ τοὺς ψήφους, πού τὸ Ἐνιαῖο Μέτωπο συγκέντρωσε στίς 9 τοῦ Ἰουνίου 1935 (...).»³¹

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1936 εἶναι ὁ τελευταῖος διαθέσιμος δείκτης γιὰ τὴ μέτρηση τῆς ἐκλογικῆς ἀπὸ τῆς 1932 τῆς δύναμης τοῦ ΚΚΕ, γιὰ τὴν μεταξὺ τῆς 4ης Αὐγούστου ἀνακόπεται ἡ λειτουργία τῶν κομμάτων καί τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος.

3. Οἱ χάρτες τῆς ἐκλογικῆς ἐπιρροῆς τοῦ ΚΚΕ γιὰ τὴν ἐξεταζόμενη περίοδον δείχνουν τὴν ἀνισόμορην κατανομὴ τῆς ἐκλογικῆς τῆς δύναμης, ὅπου διακρίνονται ὁρισμένες ἐστίες δύναμης, ἐνὸς τοῦ μεγαλύτερου τμήματος τῆς χώρας ἡ περιορισμένη παρουσία του (κάτω ἀπὸ 5%) δὲν μποροῦσε νὰ διαταράξῃ τὴν πῶλωση ἀνάμεσα στίς δύο κυρίαρχες πολιτικές παρατάξεις τῆς ἐποχῆς.

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ἐκλογικῆς δύναμης τοῦ ΚΚΕ βρισκόταν συγκεντρωμένον στὴ Θεσσαλία, στὴ Μακεδονία καί στὴ Θράκη, ὅπου συνολικὰ ἡ δύναμὴ τοῦ ΚΚΕ κυμαίνονταν (μέ ἔξαιρησιν τῆς ἐκλογῆς τοῦ 1928 καί 1929) γύρω στὸ 10% τῶν ψήφων (βλ. Πίνακα ΙΙ). Οἱ τρεῖς αὐτές περιοχές, πού ἀντιπροσώπευαν περίπου τὸ 1/3 τοῦ ἐκλογικοῦ σώματος, ἀντιπροσώπευαν γιὰ τὸ ΚΚΕ περίπου τὰ 2/3 μέ 3/4 τῆς ἐκλογικῆς τῆς δύναμης.

Ἡ ἀντίθετη ἀνάμεσα στὴν ἱσχυρὴ παρουσία τοῦ ΚΚΕ στίς περιοχές αὐτές καί στὴν περιορισμένη παρουσία του στίς ὑπόλοιπες ἦταν ἐντονότερη κατὰ τὴν πρώτη δεκαετία τῆς ὑπαρχῆς του (βλ. Χάρτη 1), ἐνὸς τῆς συνέχειας τὸ χάσμα ἐλαφρῶς μειώνεται καί, κυρίως στὴ διάρκεια τῆς δεκαετίας τοῦ '30, τὸ

28. *Ἐπίσημα κείμενα*, τόμος 3ος, σελ. 448.

29. Σχετικὰ μέ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ ψήφων πού συγκέντρωσε τὸ ΚΚΕ στίς ἐκλογές τῆς 5.3.1933, ὑπάρχουν τὰ ἴδια ἀκριβῆς προβλήματα πού ἀναφέρθηκαν σέ σχέση μέ τίς ἐκλογές τῆς 19.8.1928 (βλ. Παράρτημα ΙΙ). Ἡ «Στατιστικὴ τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν τῆς 5ης Μαρτίου 1933» παραθέτει ὡς σύνολο ψήφων τοῦ ΚΚΕ τὸν ἀριθμὸ τῶν 52.958 ψήφων (ἢ 4,64%), ἐμφανίζοντας ἐπὶ τὴν ἐκλογικὴ δύναμιν τοῦ ΚΚΕ μειωμένη σέ σχέση μέ τίς ἐκλογές τοῦ 1932. Τὸ ἴδιο τὸ ΚΚΕ, σέ ἀνακοίνωσιν τοῦ ΠΓ ἄμεσως μετὰ τίς ἐκλογές, ἀναφέρει πὺλ 80.000 ψήφους (*Ἐπίσημα κείμενα*, τόμ. 3ος, σελ. 507) ἀριθμὸ πού ἀποτελεῖ ὑπερκετικὴν ἀόκμα καί σέ σχέση μέ τὸ μέγιστον ἀριθμὸν ψήφων πού συγκέντρωσαν οἱ ὑποψήφιοι τὸν κατὰ ἐκλογικὴν περιφέρειαν. Ἄς σημειωθεῖ ἐπίσης ὅτι οἱ σημαντικές, σέ ὁρισμένες περιπτώσεις, διαφορὲς μεταξὺ μέγιστου καί ἐλάχιστου ἀριθμοῦ ψήφων τῶν ὑποψηφίων τοῦ ΚΚΕ καί ἡ ἐμφανὴς, σέ μερικὲς περιφέρειες (π.χ. Γιάννινα, Χανιά), ἐπικάλυψιν τῶν ψήφων τοῦ ΚΚΕ μέ ψήφους ἄλλων κομμάτων ἀποτελοῦν ἐνδείξεις μιάς δυνάμειος, ἀλλὰ ὅχι μορφοποιημένης, ἐκλογικῆς ἐπιρροῆς.

30. *Ἐπίσημα κείμενα*, τόμος 3ος, σελ. 506.

31. *Ἐπίσημα κείμενα*, τόμος 4ος, σελ. 335 καί 337.

	'Εκλογές 1926	'Εκλογές 1928	'Εκλογές 1932	'Εκλογές 1933	'Εκλογές 1935	'Εκλογές 1936
	Έγκυρα ψηφοδ. ψηφοί %	Έγκυρα ψηφοδ. ψηφοί %	Έγκυρα ψηφοδ. ψηφοί %	Έγκυρα ψηφοδ. ψηφοί %	Έγκυρα ψηφοδ. ψηφοί %	Έγκυρα ψηφοδ. ψηφοί %
'Αθήνα- Πειραιάς κλπ.	120.622 4.521 3,75	118.785 2.523 2,12	144.517 8.969 6,21	146.927 12.314 8,38	153.857 21.686	156.684 10.378 6,62
Πελοπόννησος	120.815 2.005 1,66	129.478 1.149 0,89	153.672 2.808 1,83	145.752 3.978 2,73	105.031 4.716	161.663 3.735 2,31
Στερεά 'Ελλάδα	171.729 708 0,41	181.979 601 0,33	218.162 2.174 1,00	209.040 2.054 0,98	199.486 3.723	227.670 3.123 1,37
'Επείρωνας και 'Ηπειρος	79.494 1.384 1,74	85.116 1.255 1,47	96.036 2.204 2,29	86.155 4.958 5,75	92.937 1.791	100.229 2.847 2,84
Θεσσαλία	76.068 8.247 10,84	81.199 4.128 5,08	91.856 10.853 11,81	93.806 10.216 10,89	86.134 16.002	132.559 12.915 9,74
Μακεδονία και Θράκη	253.733 22.650 8,93	281.218 11.812 4,20	300.411 26.007 8,66	299.931 27.302 9,10	276.981 39.033	313.242 33.128 10,57
Νησιά του Αιγαίου	72.072 1.366 1,89	76.515 1.922 2,51	88.255 4.777 5,41	85.587 5.546 6,48	76.988 10.674	95.461 5.924 6,21
Κρήτη	63.859 1.101 1,72	60.399 509 0,84	75.341 431 0,57	70.455 2.279 3,23	37.782 917	86.494 1.361 1,57
Σύνολο	958.392 41.982 4,38	1.017.281 ² 23.899 2,35	1.171.617 ² 58.223 4,97	1.141.331 ² 68.647 6,01	1.039.196 98.542	1.274.002 73.411 5,76

1. Βλ. Πίνακα I, σημείωση 4.

2. Στο σύνολο των Έγκυρων έχουν ανυπολογισθεί και τα Έγκυρα ψηφοδέλτια των προνομιούχων εκλογικών περιφερειών ('Υδρας, Σπετσών και Φαρών), οι οποίες δεν έχουν ενταχθεί σε κανένα γεωγραφικό διαμέρισμα.

3. Βλ. Πίνακα I, σημείωση 5 και 6.

ΚΚΕ εμφανίζει μία σχετική, και σε όρισμένες περιπτώσεις σημαντική, δύναμη και σε άλλες περιοχές (βλ. Χάρτη 5).³² Όπωςδήποτε όμως η γεωγραφική διαφοροποίηση παραμένει σ' όλη τη διάρκεια του μεσοπολέμου, μία σταθερά που χαρακτηρίζει την εκλογική και πολιτική έπιρροη του ΚΚΕ.

Έκτός από τη γεωγραφική άνισοκατανομή, ένα δεύτερο σημαντικό χαρακτηριστικό της εκλογικής έπιρροής του ΚΚΕ ήταν η συγκέντρωση του μεγαλύτερου τμήματος της δύναμής του στις πόλεις, ιδιαίτερα μεσαίου και μεγάλου μεγέθους (βλ. Πίνακα III). Όμως και στον άστικό πληθυσμό η εκλογική έπιρροη του ΚΚΕ δεν ήταν ομοιόμορφη αλλά ακόλουθου, σε γενικές γραμμές, τη γεωγραφική διαφοροποίηση που διαπιστώθηκε πιο πάνω.

Οι κύριες έστιες δύναμης ήταν οι πόλεις της Θεσσαλίας, της Μακεδονίας και της Θράκης και κυρίως τα βιομηχανικά κέντρα της έποχής εκείνης που υπήρχαν σ' αυτές τις περιοχές (Θεσσαλονίκη, Βόλος, Καβάλα, Ξάνθη). Στη Θεσσαλονίκη (τή σημαντικότερη, σε απόλυτους αριθμούς, έστια δύναμης του ΚΚΕ στη δεκαετία του '20), ένα σημαντικό τμήμα της έπιρροής του ΚΚΕ όφειλτο στο έβραϊκό στοιχείο, που αποτελούσε περίπου τον 1/4 του πληθυσμού της πόλης και από τό όποιο προερχόταν ένα σημαντικό τμήμα της εργατικής τάξης της Θεσσαλονίκης. 'Η έπιρροή του ΚΚΕ στην έβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης, που μπορεί να θεωρηθεί ως συνέχεια της παράδοσης που είχε δημιουργήσει η Φεντερασιόν, εμφανίζει μία σταδιακή μείωση στη διάρκεια του μεσοπολέμου ή όποια είχε ως συνέπεια μία μικρή κάμψη της εκλογικής δύναμης του ΚΚΕ, στο σύνολο της πόλης.³³

Όσον αφορά την εκλογική δύναμη του ΚΚΕ στην Καβάλα και στην Ξάνθη, σημαντικά καπνοβιομηχανικά κέντρα, πρέπει να θεωρηθεί ότι άντανανκλά κατά κύριο λόγο τη συνδικαλιστική και πολιτική έπιρροή του στους καπνεργάτες, οι όποιοι αποτελούσαν, από τις άρχες του 20ού αί., το πιο όργανο-

32. 'Η σημαντικότερη άπ' αυτές τις περιπτώσεις είναι η Λέσβος, όπου το ΚΚΕ, μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '20, δεν διέθετε σχεδόν καμία όργανωμένη δύναμη (κανείς άντιπρόσωπος από τη Λέσβο δεν έλαβε μέρος στα συνέδρια του κόμματος μεταξύ 1918 και 1924, ούτε το ΚΚΕ ύπέδειξε ύποψήφιους στη Λέσβο στις έκλογές του 1920 και 1923). Μία πρώτη, σχετικά σημαντική, έπιρροη διαπιστώνεται στις έκλογές του 1926 που παραμένει με μικρές διακυμάνσεις σταθερή ως τό τέλος της δεκαετίας του '20, και αυάνεται άποτομα από την άναπληρωματική βουλευτική εκλογή του 'Ιουλίου 1931.

33. Στις έκλογές του 1926, τό ΚΚΕ συγκέντρωσε τό 35% των ψήφων των 'Ισραηλιτών ψηφοόρων της Θεσσαλονίκης (*Προσπάστης* 17.11.1926), ποσοστό άπό τό οποίο τό ΚΚΕ έπαιρνε τό 20% περίπου (1928-1933), μία άπτάσει τό 12% περίπου στις έκλογές του 1936 (βλ. Γ.Θ. Μαυρογοράδου, *Mass Cleavages and Political Strategies in Interwar Greece*, άνέκδοτη διδακτορική διατριβή στο University of California, Berkeley).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙΙ. Έκλογική δύναμη του ΚΚΕ στον άστικό καί άγροτικό πληθυσμό,¹ 1928-1936

	Έκλογές 1928			Έκλογές 1932			Έκλογές 1933			Έκλογές 1935			Έκλογές 1936		
	έγκυρα ψηφοδ. ψηφοι	ΚΚΕ ² %		έγκυρα ψηφοδ. ψηφοι	ΚΚΕ %		έγκυρα ψηφοδ. ψηφοι	ΚΚΕ ² %		έγκυρα ψηφοδ. ψηφοι	ΚΚΕ ³ %		έγκυρα ψηφοδ. ψηφοι	ΚΚΕ %	
Πόλεις μέ περισσότερους άπό 25.000 κατ.	224.669	10.734	4,77	263.309	29.398	11,16	259.717	33.040	12,72	212.817	49.828		285.234	31.409	11,01
Πόλεις μέ 10-24.999 κατ.	55.828	2.486	4,45	65.325	4.345	6,65	63.891	5.311	8,31	36.666	6.613		71.578	5.732	8,00
Σύνολο πόλεων	280.497	13.220	4,71	328.634	33.743	10,27	323.608	38.351	11,85	249.483	56.441		356.812	37.141	10,41
Οίκισμοί μέ λιγότερους άπό 10.000 κατ.	736.784	10.679	1,45	843.003	24.480	2,90	817.723	30.296	3,70	779.713	42.101		917.190	36.270	3,95
Σύνολο	1.017.281	23.899	2,35	1.171.637	58.223	4,97	1.141.331	68.647	6,01	1.029.196	98.542		1.274.002	73.411	5,76

1. Η κατάταξη τών πόλεων καί οίκισμών έγινε μέ βάση τήν άπογραφή του 1928.

2. Βλ. Πίνακα Ι, σημείωση 4.

3. Βλ. Πίνακα Ι, σημειώσεις 5 καί 6.

μένο καί μαχητικό τμήμα τής ελληνικής έργατικής τάξης.

Έκτος άπό τίς πόλεις τής Θεσσαλίας, τής Μακεδονίας καί τής Θράκης (καί επίσης, άπό τό 1931, τή Μυτιλήνη) στίς υπόλοιπες πόλεις ή έκλογική δύναμη του ΚΚΕ δέν ξεπερνούσε τό 10%, καί σέ άρκετές περιπτώσεις ήταν μικρότερη καί άπό τό 5%. Στην περιφέρεια πρωτευούσης, όπου βρισκόταν συγκεντρωμένο τό σημαντικότερο, σέ σύγκριση μέ τίς άλλες πόλεις, τμήμα τής έργατικής τάξης, οι προσπάθειες γιά δημιουργία μιάς πολιτικής καί έκλογικής έπιρροής άποτελούσαν, στη διάρκεια του μεσοπολέμου, κεντρικό πολιτικό καί όργανωτικό πρόβλημα γιά τό ΚΚΕ.

Η περιορισμένη άπήχηση του ΚΚΕ στην περιφέρεια πρωτευούσης (κάτω του 4%) έπαληθεύεται σέ όλες τίς έκλογικές άναμετρήσεις τής δεκαετίας του '20, κι αυτό άποδεικνύει ότι τό ΚΚΕ δέν κατόρθωσε νά συγκρατήσει παρά μόνο ένα μικρό τμήμα τών «ψηφών συμπαθείας» (περίπου 20% τών ψηφισάντων) πού συγκέντρωσαν οι ύποψήφιοι του ΣΕΚΕ (Κ) στίς έκλογές τής 1.11.1920. Τό σημείο άνόδου έντοπίζεται στίς έκλογές του 1932, καί άξίζει νά έπισημανθεί ειδικά ό διπλασιασμός σχεδόν τών ψηφών του στίς έκλογές του 1935 (βλ. Πίνακα ΙΙ), ένδειξη τής άδιαμφώωτης άκόμα αλλά σημαντικής έπιρροής του σ' ένα τμήμα τών βενιζελικών ψηφοφόρων τής Περιφέρειας Πρωτευούσης.

Συνολικά πάντως ή συγκέντρωση τής έκλογικής δύναμης του ΚΚΕ στίς πόλεις καί κυρίως στά βιομηχανικά κέντρα δείχνει ότι ή έργατική τάξη τής έποχής όπου τό ΚΚΕ διέθετε επίσης μιά ισχυρή παρουσία στους συνδικαλιστές φορείς τής, άποτελούσε τό κύριο στοιχείο τής έκλογικής του δύναμης.³⁴

Στίς άγροτικές περιοχές (πού όρίζονται έδω μ' ένα καθαρά στατιστικό κριτήριο: οίκισμοί μέ λιγό-

τερους άπό 10.000 κατ.), ή άπήχηση του ΚΚΕ ήταν ιδιαίτερα περιορισμένη (βλ. Πίνακα ΙΙΙ) καί άνα-νακλούσε, άνάλογα μέ τήν περίπτωση, τελείως διαφορετικές πραγματικότητες. Έτσι υπήρχαν περιοχές όπου τό κύριο τμήμα αΐτης τής έκλογικής δύναμης βρισκόταν συγκεντρωμένο σέ όρισμένες «πόλεις» μέ λιγότερους άπό 10.000 κατ., ενώ άλλου έπρόκειτο γιά μετακινούμενο έργατικό πληθυσμό, πού έργαζόταν σέ πόλεις μέ έντονη παρουσία του ΚΚΕ.³⁵

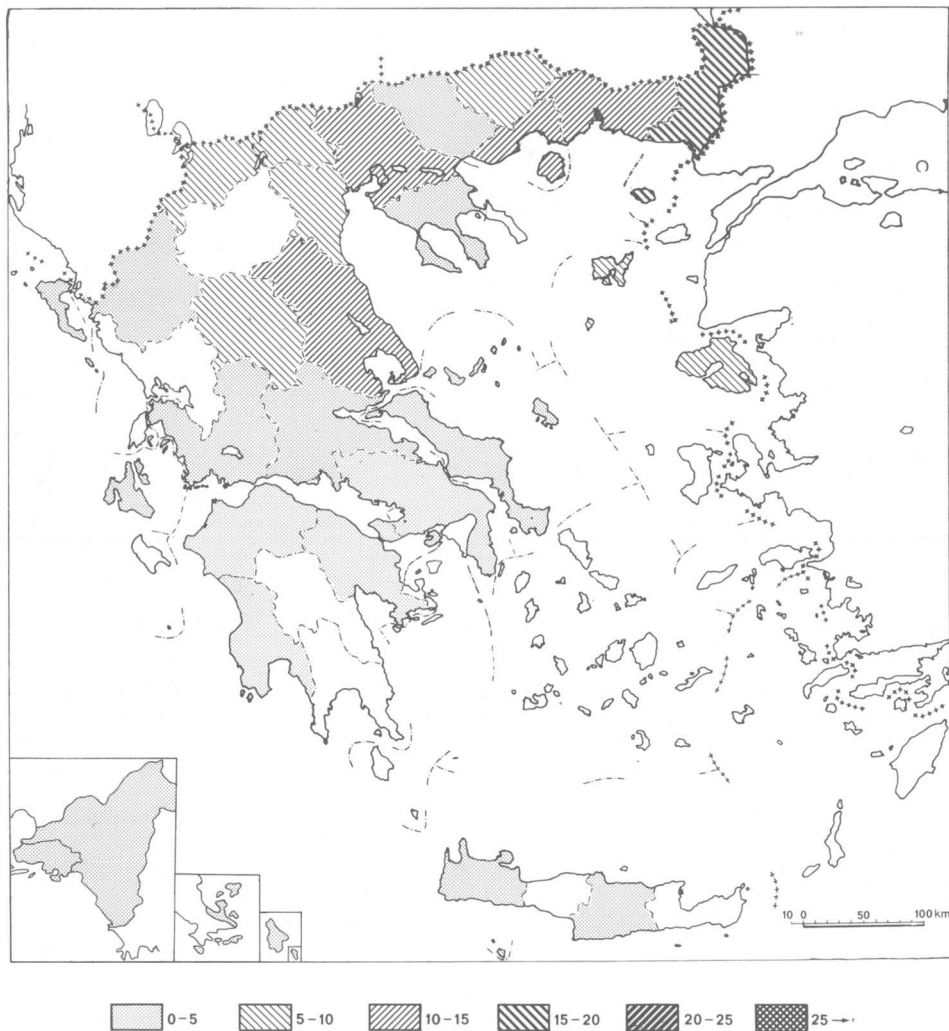
Υπήρχαν όμως επίσης καί όρισμένες περιοχές όπου τό ΚΚΕ είχε άποκτήσει μιά σχετική σημαντική έπιρροή μεταύ τών άγροτών, όπως π.χ. σέ όρισμένα χωριά του θεσσαλικού κάμπου, του Πηλίου, τής Λέσβου, τής Δράμας, του Κιλκίς κτλ. Ένα άπό τά κύρια έμπόδια πού συνάντησε τό ΚΚΕ στην προσπάθεια του νά άποκτήσει καί νά σταθεροποιήσει μιά έπιρροή στον άγροτικό πληθυσμό (έπιδίωξη πού, μέ βάση τά άποτελέσματα τών έκλογών του 1920 καί 1923, φαινόταν έφικτή) ήταν ή παρουσία, άπό τά μέσα τής δεκαετίας του '20, του 'Αγροτικού Κόμματος. Γι' αυτό, ή κρίση του άγροτισμού, ιδιαίτερα άπό τό 1933 καί μετά, μπορεί νά θεωρηθεί ως ένας βασικός παράγοντας πού διευκόλυνε, στη δεκαετία του '30, τή μικρή αλλά σταθερή έπέκταση τής έπιρροής του ΚΚΕ στον άγροτικό πληθυσμό (βλ. Πίνακα ΙΙΙ).³⁶

35. Τό πύ χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ή Θάσος, όπου ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού έργαζόταν στά καπνομάγαζα τής Καβάλας. Τό ΚΚΕ διέθετε στη Θάσο, άπό τίς άρχές τής δεκαετίας του '20, μιά έκλογική έπιρροή πού ξεπερνούσε τό 30%.

36. Η αύξηση τής έπιρροής του ΚΚΕ στον άγροτικό πληθυσμό, κατά τό διάστημα 1932-1936, έντοπίζεται κυρίως σέ όρισμένα προσφυγικά χωριά τής Μακεδονίας. Τό γεγονός αυτό φαίνεται νά δόηγει τόν 'Αγγ. Έλεφάντη στη λανθασμένη άποψη ότι «στά άγροτικά προσφυγικά κέντρα τό ΚΚΕ έχει τά πύ αύξημένα ποσοστά του» καί ότι «οί άγρότες πρόσφυγες τής Έλλάδας άποτελούν τό σημαντικότερο τμήμα τόσο τής έκλογικής όσο καί τής όργανωτικής δύναμης του ΚΚΕ» (δ.π., σελ. 305,309).

34. Βλ. Γ.Θ. Μαυρογορδάτου, δ.π.

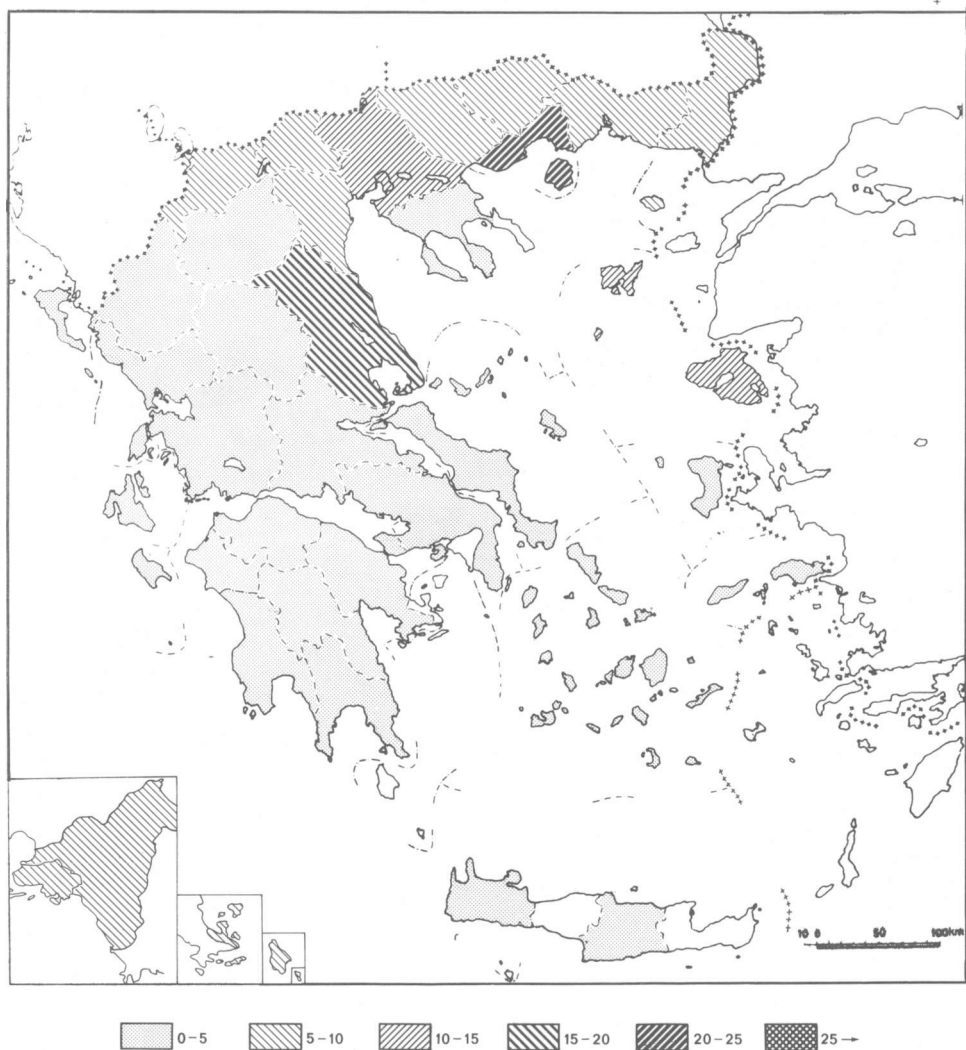
ΧΑΡΤΗΣ 1. Έκλογές της 7. 11. 1926: ΚΚΕ
(% τών ἐγκύρων)

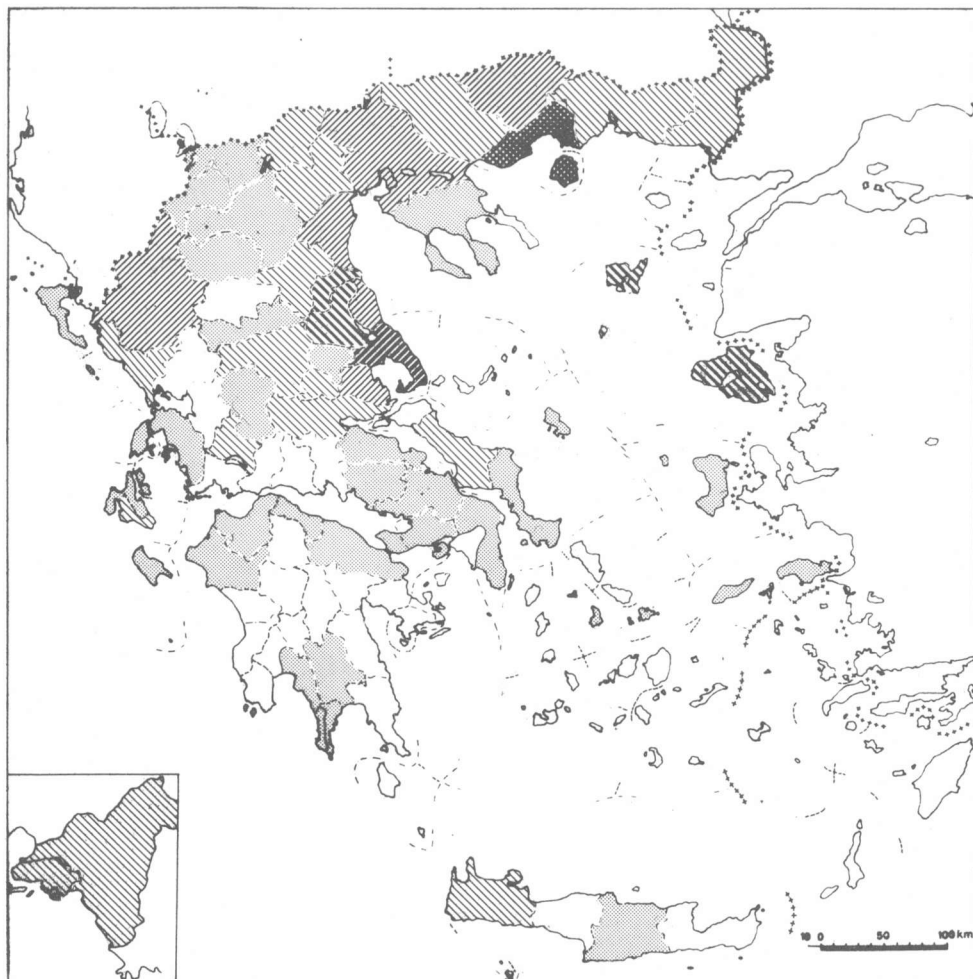
ΧΑΡΤΗΣ 2. Έκλογές της 19. 8. 1928: ΚΚΕ
(% των ἐγκύρων)

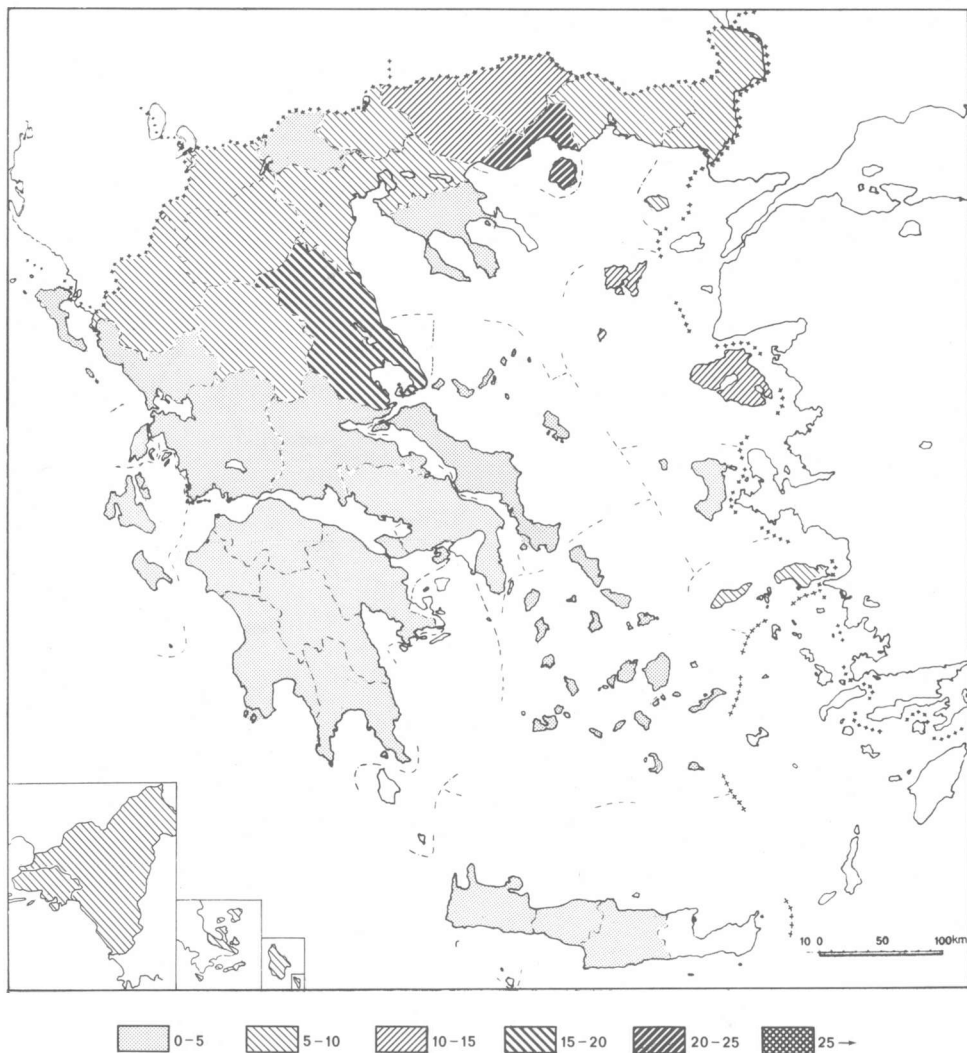
ΧΑΡΤΗΣ 3. Έκλογές της 25.9.1932: ΚΚΕ
(% των έγκύρων)

ΧΑΡΤΗΣ 4. Έκλογές της 5.3.1933: ΚΚΕ
(% τῶν ἐγκύρων)

ΧΑΡΤΗΣ 5. Έκλογές της 26.1.1936: ΚΚΕ
(% τῶν ἐγκύρων)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Βουλευτικές εκλογές 1.11.1920: υποψήφιοι και εκλογικά αποτελέσματα του ΣΕΚΕ(Κ)

1. Έκλογική περιφέρεια 'Αττικής και Βοιωτίας

Σύνολο ψηφισάντων 82.715

1. Π. Δημητράτος, δημοδιδάσκαλος, μέλος της Κ.Ε.
2. Δ. Λεβάντης, τ. γραμματέας Πανεργατικού Κέντρου 'Αθηνών, υπάλληλος ξενοδοχείου
3. Ε. Παπαναστασίου, δικηγόρος
4. Γεώργ. Παπανικολάου, ηλεκτροτεχνίτης, μέλος εκτελεστικής επιτροπής ΓΣΕΕ
5. 'Αριστ. Σίδερης, δικηγόρος, τ. βουλευτής
6. Μιχ. Σιδέρης, μηχανουργός φαρμαστής, γραμματέας 'Ενώσεως εργατών 'Ηλεκτρισμού, μέλος της Κ.Ε.

Μιά ένδειξη για την έκτιμηση της εκλογικής δύναμης του ΣΕΚΕ(Κ) προβάλλει από τα μερικά αποτελέσματα που δημοσιεύθηκαν στις εφημερίδες της εποχής (βλ. *Ριζοσπάστη*, *Πατρίδα* και *Σκριπ*, 2 και 3.11.1920). 'Ετσι σε 10 (από τα 49) εκλογικά τμήματα του δήμου 'Αθηναίων με σύνολο ψηφισάντων 8.331 (από τους 40.610 που ψηφισαν συνολικά στο δήμο 'Αθηναίων, βλ. *Ελεύθερο Βήμα*, 17.12.1923) ο Π. Δημητράτος συγκέντρωσε 1.537 ψήφους (δηλαδή 18%), σε 6 (από τα 18) εκλογικά τμήματα του δήμου Πειραιώς, με σύνολο ψηφισάντων 6.040 (από τους 17.785 που ψηφισαν συνολικά στο δήμο Πειραιώς, βλ. *Ελεύθερο Βήμα*, 17.12.1923), διάφοροι υποψήφιοι του ΣΕΚΕ(Κ) (Π. Δημητράτος, 'Αριστ. Σίδερης, Μιχ. Σιδέρης) συγκέντρωσαν 1.289 ψήφους (δηλαδή 21%), ενώ σε άλλες περιοχές (όπως Μέγαρα, Λιδόσια, Κακιοσάλας) τα ποσοστά των υποψηφίων του ΣΕΚΕ(Κ) κυμάνθηκαν γύρω στο 5%. Με βάση τα αποτελέσματα αυτά είναι έπομένως δυνατόν να εκτιμηθεί ότι οι υποψήφιοι του ΣΕΚΕ(Κ) συγκέντρωσαν στην 'Αθήνα και τον Πειραιά περίπου 11.000 ψήφους και στο σύνολο της εκλογικής περιφέρειας περίπου 12.000 ψήφους. 'Ο Κατσούλης (δ.π., τομ. Α, σελ. 211) αναφέρει, χωρίς παραπομπή σε πηγή, ότι «το ΣΕΚΕ δεν πρέπει να συγκέντρωσε πάνω από 15.000 ψήφους».

2. Έκλογική περιφέρεια νομού Θεσσαλονίκης (περιλάμβανε τους σημερινούς νομούς Θεσσαλονίκης, 'Ημαθίας, Κιλίκης και Χαλκιδικής).

Σύνολο ψηφισάντων 37.955

1. 'Αλβ. 'Αρδίτης, αρχισυντάκτης 'Αβάντι	Ψήφοι
2. Γεωργ. 'Αθ. Γεωργιάδης, τ. αντίεσχαγγελεύς πρωτοδικών 'Αθηνών, δικηγόρος	14.588
3. Ν. Δημητράτος, γεν. γραμματέας ΣΕΚΕ(Κ)	14.966
4. 'Αβρ. Μπενανόγια, τυπογράφος, έκτ. επιτροπός ΓΣΕΕ	15.000
5. Γρ. Παπανικολάου, γεν. γραμματέας Ε.Κ. Θεσσαλονίκης	14.196
6. Ν. Σαργολόγος, έμποροϋπάλληλος, γραμ. του κόμματος στη Θεσσαλονίκη	15.245
Μέσος όρος υποψηφίων ΣΕΚΕ(Κ)	14.511
	14.751(39%)

Οι ψήφοι των υποψηφίων του ΣΕΚΕ(Κ) παρατίθενται με βάση τον *Ριζοσπάστη* της 22.11.1920. Οι ψήφοι που παραθέτει ο *Ριζοσπάστης* είναι κατά 1.800 περίπου περισσότεροι από αυτούς που παραθέτει η *Μακεδονία* (8.11.1920), η οποία δεν συνοπολογίζει τα αποτελέσματα σε 10 εκλογικά τμήματα όπου ακυρώθηκαν οι εκλογές, και γι' αυτό αναφέρεται σε συνολικό αριθμό ψηφισάντων 34.773.

'Ο Κατσούλης (δ.π., τομ. Α', σελ. 211) αναφέρει, χωρίς παραπομπή σε πηγή, ότι το ΣΕΚΕ(Κ) συγκέντρωσε 12.000 ψήφους. Στην έκδοση των άρθρων του Μπενανόγια σε βιβλίο (δ.π., σελ. 140), προφανώς από τυπογραφικό λάθος, αναφέρεται ότι οι υποψήφιοι του ΣΕΚΕ(Κ) συγκέντρωσαν 1.500 ψήφους, αντί για 15.000.

3. Έκλογική περιφέρεια Λαρίσης (περιλαμβάνει τους σημερινούς νομούς Λαρίσας και Μαγνησίας)

Σύνολο ψηφισάντων 32.464

1. Δημ. 'Αδαμίδης, καπνεργάτης, γεν. γραμματ. Καπνεργ. 'Ομοσπονδίας	Ψήφοι
2. Β. Κανάβας, σιδηροδρομικός, πρ. πρόεδρος σιδηροδρομικών Θεσσαλίας	9.327
3. Ι. Κορδάτος, δικηγόρος, μέλος της Κ.Ε.	9.677
4. Ι. Πετσόπουλος, έμπορος χαρτιού, Δ/ντής <i>Ριζοσπάστη</i>	9.346
5. 'Αριστ. Σίδερης, υποψήφιος και στην 'Αττικοβιοτία	11.339
6. Κ. Στέλλος, γιατρός	10.856
Μέσος όρος υποψηφίων ΣΕΚΕ(Κ)	10.715
	10.210(31%)

Οι ψήφοι των υποψηφίων του ΣΕΚΕ(Κ) παρατίθενται με βάση τον *Ριζοσπάστη* της 22.11.1920. 'Ο Πετσόπουλος αναφέρει (*Τά πραγματικά αττία της διαγραφής μου από το ΚΚΕ*, 'Αθήνα 1946, σελ. 43) ότι ο ίδιος συγκέντρωσε 11.399 ψήφους. 'Ο Κατσούλης (δ.π., τομ. Α', σελ. 211) αναφέρει, χωρίς παραπομπή σε πηγή, ότι το ΣΕΚΕ(Κ) συγκέντρωσε στο ν. Λαρίσης 6.000 ψήφους

4. Έκλογική περιφέρεια Δράμας (περιλαμβάνει τους σημερινούς νομούς Δράμας και Καβάλας)

Σύνολο ψηφισάντων 18.536

1. Γεωρ. Γεωργιάδης, υποψήφιος και στη Θεσσαλονίκη
2. Π. Δημητράτος, υποψήφιος και στην 'Αττικοβιοτία
3. Κ. Κωνσταντινίδης, λογιστής
4. Μ. Μιχαηλίδης, προϊστάμενος της Πανεργατικής 'Ενώσεως Καβάλας
5. Λεων. Χατζησταύρου, γραμματέας του κόμματος στην Καβάλα
6. 'Αλ. Μουστενιανή, αντιπρόεδρος Καπνεργατών Καβάλας
7. Χαφούζ 'Ιμπραήμ ή Μουσταφά 'Ιμπραήμ του Μουσταφά, σύμβουλος σωματίου καπνεργατών Καβάλας.

'Ο *Ριζοσπάστης* (16.11.1920) αναφέρει ότι οι Κωνσταντινίδης, Μιχαηλίδης και Γεωργιάδης ήρθαν, κατά σειρά, πρώτος, δεύτερος και τρίτος έπιλαχών με διαφορά από 39 ως 80 ψήφους από τον τελευταίο έπιτυχόντα. 'Επομένως, σύμφωνα με τον πίνακα που παραθέτει ο Γ. Χαριτάκης (*Περί αναλογικής εκλογής*, 'Αθήνα 1925, τευχ. Ιον, σελ. 101), ο Κ. Κωνσταντινίδης πρέπει να συγκέντρωσε 9.301 ψήφους. 'Ο Κορδάτος (τομ. Ε', σελ. 544) αναφέρει ότι οι υποψήφιοι του ΣΕΚΕ(Κ) συγκέντρωσαν περίπου 8.500 ψήφους με διαφορά 150 ψήφων από τον τελευταίο έπιτυχόντα, πληροφορία που έπαναλαμβάνουν οι Καρανικολάς (δ.π., σελ. 384) και Κατσούλης (δ.π., τομ. Α', σελ. 211).

5. Έκλογική περιφέρεια 'Αχαΐας και 'Ηλίδος

1. Ε. Παπαναστασίου, υποψήφιος και στην 'Αττικοβιοτία	
2. Γεωργ. Παπανικολάου	» » » »

6. Έκλογική περιφέρεια Σερρών

1. Ι. Κορδάτος, υποψήφιος και στο ν. Λαρίσης
2. Δ. Γιώτης, γραμματέας πανεργατικής 'Ενώσεως Καβάλας

7. Έκλογική περιφέρεια Εύβοιας

1. Πετσόπουλος, υποψήφιος και στο ν. Λαρίσης

Τά στοιχεία για το σύνολο των ψηφισάντων, στις διάφορες εκλογικές περιφέρειες, παρατίθενται με βάση τη μελέτη του 'Αλεξ. Παπαναστασίου: *Δημοκρατία και εκλογικό σύστημα*, δ.π., (πίνακες Α και Δ). Τά όνόματα και οι ιδιότητες των υποψηφίων του ΣΕΚΕ(Κ) παρατίθενται με βάση τα δημοσιεύματα του *Ριζοσπάστη* στις 19.9.1920, στις 7.10.1920 και στις 31.10.1920.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II

Βουλευτικές εκλογές 16.12.1923: υποψήφιοι και εκλογικά αποτελέσματα του ΣΕΚΕ(Κ)

Α) Περιφέρειες όπου ως μέσο ψηφοφορίας χρησιμοποιήθηκε το σφαιρίδιο		Ψήφοι
1. Έκλογική περιφέρεια έπ. Άττικής Κ. Γιομπρές, δικηγόρος	Νικ. Σαργολόγος, υποψήφιος και στή Θεσσαλονίκη Πηγή: Ριζοσπάστης, 19.12.1923.	1.774(36%)
2. Έκλογική περιφέρεια έπ. Χαλκίδος Ι. Χάνος, βαφεύς	12. Έκλογική περιφέρεια πρωτοδ. Ήρακλείου Ι. Ταβερναράκης, υποψήφιος και σέ Άθήνα-Πειραιά	
3. Έκλογική περιφέρεια έπ. Καρυστίας Σύνολο ψηφισάντων: 6.600 περίπου	13. Έκλογική περιφέρεια έπ. Βόλου Σύνολο ψηφισάντων 12.163	Ψήφοι
1. Σεραφ. Μάξιμος, υποψήφιος και στήν Καβάλα	1. Θωμ. Άποστολίδης, γ. γρ. του ΚΚΕ, κεν- τρικός επίτροπος της Όμοσπονδίας Τύπου	5.527
2. Ευάγγ. Ευαγγέλου, υποψήφιος και στή Θεσ- σαλονίκη	2. Δημ. Παπαρρήγας, πρ. γ. γρ. της Ένω- σεως Παλαιών Πολεμιστών Μαγνησίας	5.202
3. Ευάγγ. Πικραμένος, ξυλουργός Μέσος όρος υποψηφίων ΣΕΚΕ(Κ)	3. Βάιος Παπανικολάου, γ. γρ. πανεργατικής ένωσης Βόλου και του παγκαπνεργατικού Συλλόγου	4.901
Ψήφοι	4. Στέλλος, ιατρός	4.520
1.151	5. Β. Κανάβας, σιδηροδρομικός	4.517
1.078	6. Ι. Κορδάτος δικηγόρος, διευθυντής του Ριζοσπάστη	4.359
1.129(17%)	Μέσος όρος υποψηφίων ΣΕΚΕ(Κ)	4.703(39%)
Πηγή: Ριζοσπάστης 19.12.1923.	Πηγή: Ριζοσπάστης, 22.12.1923.	
4. Έκλογική περιφέρεια έπ. Φθιώτιδος 1. Έπ. Άκριβόπουλος, υποψήφιος και στήν έπ. Λαρίσης 2. Ι. Δρίβας, ηλεκτροτεχνίτης-σιδηροδρομικός	14. Έκλογική περιφέρεια έπ. Άλμυρου Σύνολο ψηφισάντων 2.652	Ψήφοι
5. Έκλογική περιφέρεια έπ. Ήλείας Σύνολο ψηφισάντων 13.524	1. Δημ. Παπαρρήγας, υποψήφιος και στήν έπ. Βόλου	853
Ψήφοι	2. Β. Παπανικολάου, υποψήφιος και στήν έπ. Βόλου	871
3.453	Μέσος όρος υποψηφίων ΣΕΚΕ(Κ)	862(32%)
2.754	Πηγή: Ριζοσπάστης, 22.12.1923	
3.103(23%)	15. Έκλογική περιφέρεια έπ. Λάρισας Σύνολο ψηφισάντων 6.364	Ψήφοι
Πηγή: Νεολόγος (Πάτρα) 28.12.1923.	1. Έπ. Άκριβόπουλος, σιδηροδρομικός	2.218
6. Έκλογική περιφέρεια έπ. Πατρών Σύνολο ψηφισάντων 11.974	2. Ν. Βαλλιανάτος, γεν. γραμ. του Έργατικού Κέντρου Λαρίσης	2.072
Ψήφοι	3. Β. Κανάβας, υποψήφιος και στήν έπ. Βόλου	2.157
2.268(19%)	4. Ι. Δρίβας, υποψήφιος και στήν έπ. Φθιώτιδος	1.604
Πηγή: Νεολόγος (Πάτρα) 23.12.1923. Ό Ριζοσπάστης, 20.12.1923, δίνει έλαφρώς διαφορετικούς αριθμούς, 12.016 και 2.273 αντίστοιχα.	Μέσος όρος υποψηφίων ΣΕΚΕ(Κ)	2.013(32%)
7. Έκλογική περιφέρεια έπ. Τριχωνίδος Λεων. Χατζησταύρου, υποψήφιος και στήν Θεσσαλονίκη	Πηγή: Ριζοσπάστης, 22.12.1923.	
8. Έκλογική περιφέρεια έπ. Σάμης Δημοσθ. Άρτελάρης	16. Έκλογική περιφέρεια έπ. Άγιάς Σύνολο ψηφισάντων 2.657	Ψήφοι
9. Έκλογική περιφέρεια έπ. Κέρκυρας Σύνολο ψηφισάντων 9.463	1. Κορδάτος, υποψήφιος και στήν έπ. Βόλου	762(29%)
Ψήφοι	Πηγή: Ριζοσπάστης 22.12.1923.	
3.718(39%)	17. Έκλογική περιφέρεια Τινάβου Σύνολο ψηφισάντων 3.752	Ψήφοι
Πηγή: Ριζοσπάστης, 21.12.1923. Τό Έλεύθερο Βήμα, 18.12.1923, δίνει ως σύνολο ψηφισάντων 9.693.	1. Δ. Άδαμίδης, καπνεργάτης	1.302
10. Έκλογική περιφέρεια Ίωαννίνων Σύνολο ψηφισάντων 16.323	2. Δ. Χατζούλης, αγρότης Μέσος όρος υποψηφίων ΣΕΚΕ(Κ)	1.171
Ψήφοι	Πηγή: Ριζοσπάστης, 22.12.1923.	1.236(33%)
περίπου 6.500	18. Έκλογική περιφέρεια έπ. Τρικάλων Σύνολο ψηφισάντων 8.734	Ψήφοι
Πηγή: Ός πρός τους ψηφισαντες Έλεύθερον Βήμα, 30.1.1924, και ως πρός τούς ψήφους του Α. Βενέτη, Ριζοσπάστης, 27.12.1923.	1. Ευάγγ. Ευαγγέλου, υποψήφιος και στήν Θεσσαλονίκη	2.337
11. Έκλογική περιφέρεια έπ. Σύρου Σύνολο ψηφισάντων 4.901	2. Ν. Ματούσης, δικάτωρ Νομικής Μέσος όρος υποψηφίων ΣΕΚΕ(Κ)	2.233
	Πηγή: Θάρρος (Τρίκαλα), 19.12.1923.	2.285(26%)

19. Έκλογική περιφέρεια *ἐπ. Καρδίτσας*

1. Γ. Σιάντος, γ. γρ. Πανεργατικής Ένώσεως Καρδίτσας
2. Θεοδ. Ἀθάνατος, γ. γραμ. Ένώσεως πολεμιστῶν Καρδίτσας, γραμμ. τιμήματος Καρδίτσας
3. Δημ. Μπαζής, γεωργός
4. Χ. Σίσκος, αγρότης

Μέ βάση τὰ μερικά ἀποτελέσματα πού δημοσίευσσε τὸ *Θάρρος* (Τρικάλαι), 17.12.1923, ὁ Γ. Σιάντος συγκέντρωσε περίπου 2.500 ψήφους.

20. Έκλογική περιφέρεια *ἐπ. Έλασσόνας*

- Ν. Ματούσης, υποψήφιος καὶ στὴν ἐπ. Τρικάλων

Β) Περιφέρειες ὅπου ὡς μέσο ψηφοφορίας χρησιμοποιήθηκε τὸ ψηφοδέλτιο

21. Έκλογική περιφέρεια Ἀθηνῶν-Πειραιῶς

Σύνολο ψηφισάντων 69.603 (βλ. *Ἐλευθερον Βῆμα*, 16-21.12.1923)

1. Θ. Μάγγος, γραμματέας ὁμοσπονδίας ηλεκτρισμοῦ, ἡλεκτροκινήσεως, φωταερίου. Πρόεδρος σιδηροδρομικῶν ὑπαλλήλων ΣΑΠ
2. Π. Τσελέπη, προϊστάμενος τροχιοδρομικῶς, μέλος ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς ὁμοσπονδίας ηλεκτρισμοῦ τλ.
3. Π. Ἀγγελῆς, ἐκτελεστικὸς ἐπίτροπος ΓΣΕΕ, μέλος Γενικοῦ Συμβουλίου Ναυτικῆς Ὁμοσπονδίας
4. Ι. Ταβερναράκης, γ. γραμ. Ένώσεως Παλαιῶν Πολεμιστῶν Ἀθῆνας

Μέ βάση ὁρισμένα μερικά ἀποτελέσματα ἀπὸ 10 ἐκλογικὰ τμήματα τῆς Ἀθῆνας (ἐκ γηγενῶν) τὸ ΣΕΚΕ (Κ) συγκέντρωσε περίπου τὸ 4% τῶν ψήφων (βλ. *Ἐλευθερον Βῆμα*, 16-21.12.1923). Ἐπίσης ὁ Μπεναρῶγια (δ.π., σελ. 167) ἀναφέρει ὅτι τὸ ΣΕΚΕ(Κ) συγκέντρωσε στὴν Ἀθήνα καὶ τὸν Πειραιᾶ τὸ 1/4 τῶν ψήφων τοῦ 1920. Τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα ὁδηγοῦν στὴν ὑπόθεση ὅτι τὸ ΣΕΚΕ(Κ) πρέπει νὰ συγκέντρωσε συνολικὰ στὴν περιφέρεια Ἀθηνῶν-Πειραιῶς 2-3.000 ψήφους.

22. Έκλογική περιφέρεια *πρωτοδ. Θεσσαλονίκης*

Σύνολο ψηφισάντων 49.817

1. Εὐαγγ. Εὐαγγέλου, γ. γρ. ΓΣΕΕ	4.320
2. Λεων. Χατζησταύρου (ἢ Χαυλατζῆς), μέλος τῆς Κ.Ε. τοῦ κόμματος καὶ μέλος τῆς ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς τῆς καπνεργατικῆς Ὁμοσπονδίας.	4.302
3. Γρηγ. Παπανικολάου, γ. γρ. Ε.Κ. Θεσσαλονίκης	4.585
4. Κων. Ἀσπρόπουλος, σύμβουλος Ἐνώσεως ἐργατῶν τυπογράφων	4.256
5. Ἰωάν. Ταχογιάννης, μέλος διοικήσεως Ἐνώσεως Παλαιῶν Πολεμιστῶν Θεσσαλονίκης	4.332
6. Ἀριστ. Παπαδόπουλος, υποψήφιος καὶ στὴ Βέρεια	4.233
7. Νικ. Σαργολόγος, ἐμποροπᾶλληλος	4.153
8. Θεοδ. Παρασκευᾶς, ἀγρότης	4.197
9. Βασ. Εὐρόπουλος, ἱατρός	4.242
10. Δημ. Ἀδαμίδης, υποψήφιος καὶ στὴν ἐπ. Τυρνάβου	4.226
11. Ἀλεξ. Παγκόπουλος, ἐπιθεωρητῆς τροχιοδρομῶν	4.180
12. Παντ. Σακελλαρίου, γρ. Ὁμοσπ. Παλαιῶν Πολεμιστῶν Θεσσαλονίκης	4.234
13. Θεοδ. Ρηγιῶς, δημοσιογράφος	4.252
Μέσος ὁρος ὑποψηφίων ΣΕΚΕ(Κ)	4.270(8,6%)

Πηγή: *Τὸ Φῶς* (Θεσσαλονίκη), 21.12.1923.

Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ συμπίπτουν σὲ γενικὲς γραμμές με τὴ μαρτυρία τοῦ Μπεναρῶγια (δ.π., σελ. 167) ὅτι στὴ Θεσσαλονικὴ τὸ ΣΕΚΕ(Κ) συγκέντρωσε τὸ 1/4 τῶν ψήφων πού εἶχε συγκεντρώσει τὸ 1920.

23. Έκλογική περιφέρεια *πρωτοδ. Χαλκιδικῆς*

1. Ἰωάν. Αἰκατερινάρης, λογιστῆς
2. Ἀναστ. Πιλαφίδης, πρόεδρος συνδέσμου μεταλλωρύχων Ἰσθόρου.
3. Γρ. Παπανικολάου, υποψήφιος καὶ στὴ Θεσσαλονίκη

24. Έκλογική περιφέρεια *πρωτοδ. Βεροίας*

Σύνολο ψηφισάντων: 5.189

Ἀριστ. Παπαδόπουλος, μέλος τῆς διοικήσεως τῆς Ἐνώσεως Παλαιῶν Πολεμιστῶν Θεσσαλονίκης	Ψῆφοι
1.007(19%) |
|---|---------------------|

Πηγή: *Μακεδονία* (Θεσσαλονίκη), 18.12.1923.

25. Έκλογική περιφέρεια *πρωτοδ. Ἐδέσσης*

Σύνολο ψηφισάντων 7.710

1. Ι. Πετσιβάς	Ψῆφοι
2.014
2. Ι. Ταχογιάννης, υποψήφιος καὶ στὴ Θεσσαλονίκη	2.010
Μέσος ὁρος ὑποψηφίων ΣΕΚΕ(Κ)	2.012(26%)

Πηγή: *Μακεδονία* (Θεσσαλονίκη), 19.12.1923.

26. Έκλογική περιφέρεια *πρωτοδ. Σερρών*

1. Ι. Κορδάτος, υποψήφιος καὶ στὴν ἐπ. Βόλου
2. Β. Σβίγγος

27. Έκλογική περιφέρεια *πρωτοδ. Δράμας*

1. Ἐλευθ. Σταυρίδης, μέλος τῆς Κ.Ε. τοῦ κόμματος
2. Κ. Μερκουρίου Κωνσταντινίδης, λογιστῆς, γραμ. τμήματος ΣΕΚΕ(Κ) Δράμας
3. Εὐάγγ. Τσαούσης, καπνεργάτης
4. Εὐάγγ. Εὐαγγέλου, υποψήφιος καὶ στὴ Θεσσαλονίκη
5. Εὐριπ. Κούκος, καπνεργάτης
6. Α. Δημητριάδης, αγρότης

28. Έκλογική περιφέρεια *πρωτ. Καβάλας*

1. Σερ. Μάξιμος, μέλος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κόμματος
 2. Π. Μιχαηλίδης, γεν. γραμματέας τῆς καπνεργατικῆς Ὁμοσπονδίας
 3. Λεων. Χατζησταύρου, μέλος τῆς Ἐξελεγκτ. ἐπιτροπῆς τοῦ κόμματος καὶ μέλος τῆς ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς τῆς καπνεργατικῆς Ὁμοσπονδίας
 4. Ἐλ. Σταυρίδης, υποψήφιος καὶ στὴ Δράμα
 5. Ι. Λαγός
 6. Βασ. Ἀσίκης, γρ. τμημ. Καβάλας, καπνεργάτης, σύμβουλος καπνεργατικῆς Ἐνώσεως Καβάλας
 7. Κ. Μαλαμίδης, καπνεργάτης
 8. Θ. Παρασκευᾶς, υποψήφιος καὶ στὴ Θεσσαλονίκη
- Σύμφωνα με ἀνταπόκριση ἀπὸ τὴν Καβάλα πού δημοσιεύτηκε στὸ *Ριζοσπάστη*, 7.1.1924, στὴ ὥρα τοῦ ΣΕΚΕ(Κ) ἰσοψήφισε με τοὺς βενιζελικούς, ἐνῶ στὴν πόλη τῆς Καβάλας καὶ στὸ Παγγαῖο πλειοψήφισε στὰ τμήματα τῶν γηγενῶν.

29. Έκλογική περιφέρεια *πρωτ. Ροδόλης* (χριστιανοὶ ἐκλογεῖς)

1. Ἐλ. Σταυρίδης, υποψήφιος καὶ στὴ Δράμα
 2. Βασ. Εὐαγγελίδης, καπνεργάτης, γ. γραμ. Συνδικάτου καπνεργῶν Ξάνθης
 3. Γρ. Παπανικολάου, υποψήφιος καὶ στὴ Θεσσαλονίκη
- Σύμφωνα με ἀνταπόκριση ἀπὸ τὴν Ξάνθη πού δημοσιεύτηκε στὸ *Ριζοσπάστη* 26.12.1923, ἐπὶ συνόλου ψηφισάντων περίπου 10.000, ὁ συνδυασμός τοῦ ΣΕΚΕ(Κ) συγκέντρωσε περίπου 1.500 ψήφους ἀπὸ τοὺς ὁποίους 1.000 στὴν περιφέρεια Κομοτινῆς καὶ 500 στὴν περιφέρεια Ξάνθης.

30. Έκλογική περιφέρεια *πρωτοδ. Ἐβρου*

1. Ν. Βατικιώτης, αγρότης
2. Παν. Μαυρομμάτης, τ. δήμαρχος Διδυμοτείχου
3. Β. Σαμαράς, αγρότης

Σημείωση

Δέν παρατίθενται αποτελέσματα όπου δέν στάθηκε δυνατόν νά έντοπισθοῦν. 'Ο κατάλογος τῶν ὑποψηφίων συντάχθηκε μέ βάση τά δημοσιεύματα τοῦ *Ριζοσπάστη* ἀπό 13.11.1923 ἕως 16.12.1923 καθώς καί τά ἐπί μέρους ἀποτελέσματα πού δημοσιεύτηκαν στίς ἐφημερίδες ὁ ὅποιος ἀναφέρονται σέ κάθε περίπτωση. 'Επειδή στά διαδοχικά δημοσιεύματα τοῦ *Ριζοσπάστη* ὑπάρχουν ὁρισμένες διαφορές (καθώς καί τυπογραφικά λάθη), εἶ-

ναι πιθανόν, σέ ὁρισμένες ἀπό τίς περιφέρειες ὅπου δέν παρατίθενται ἀποτελέσματα, νά ὑπῆρξαν ἀλλαγές τῆς τελευταίας στίγμης, πού δέν στάθηκε δυνατόν νά ἐπισταθοῦν. Οἱ ἰδιότητες τῶν ὑποψηφίων παρατίθενται ὅπως ἀναφέρονται στόν ἀρχικό κατάλογο ὑποψηφίων (*Ριζοσπάστης*, 15.10.1923) καί στίς παρουσιάσεις τῶν ὑποψηφίων ἀπό τῆς *Ριζοσπάστη* ἀπό 13.11.1923 ἕως 16.12.1923 (γιά τόν Π. Μαυρομμάτη, βλ. καί *Ριζοσπάστη*, 20.1.1924).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ III

Σχετικά μέ τόν ὑπόλογισμό τῆς ἐκλογικῆς δύναμης τοῦ ΚΚΕ στίς ἐκλογές τῆς 19.8.1928 καί τῆς 5.3.1933

Μιά βασική δυσκολία γιά τήν ἐκτίμηση τῆς ἐκλογικῆς δύναμης τῶν κομμάτων στίς ἐκλογές τῆς 19.8.1928 καί τῆς 5.3.1933, προέρχεται ἀπό τό γεγονός ὅτι ὁ ἐκλογέας εἶχε τό δικαίωμα στίς πολυεδρικές περιφέρειες νά ψηφίσει ὑποψηφίους ἀπό διάφορα κόμματα, ἀναγράφοντας τά ὀνόματά τους σέ λευκό χαρτί χωρὶς ἐμβλημα κόμματος. Γι' αὐτό, ὁ ἀντίστοιχος στατιστικὸς τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν δέν παραθέτουν τόν ἀριθμὸ ψηφοδελτίων κάθε κόμματος, ἀλλὰ μόνον τὸν ἀριθμὸ τῶν ψήφων πού συγκέντρωνε ὁ κάθε ὑποψήφιος. Στὴν περίπτωση αὐτὴ ὁ λογιζόμενος τρόπος ὑπολογισμοῦ τῆς ἐκλογικῆς δύναμης ἑνὸς κόμματος (ἢ ἑνὸς συνδυασμοῦ ἀνεξαρτήτων) σέ μιά περιφέρεια εἶναι νά θεωρηθεῖ ὡς δύναμη τοῦ κόμματος (ἢ τοῦ συνδυασμοῦ ἀνεξαρτήτων) ὁ μέσος ὁρὸς τῶν ψήφων πού συγκέντρωναν οἱ ὑποψήφιοι του. 'Αν, ὅπως συμβαίνει στίς περισσότερες περιπτώσεις, τὸ ἄθροισμα τῶν μέσων ὁρῶν δέν ξεπερνάει τὸ 100%, τότε μπορεί νά θεωρηθεῖ ὅτι αὐτοὶ οἱ μέσοι ὁροὶ ἀποτελοῦν τὴν ἐγκυρότερη προσέγγιση τῆς ἐκλογικῆς δύναμης κάθε κόμματος. Ταυτόχρονα, οἱ ψήφοι πού συγκέντρωναν ὁ πρῶτος καὶ ὁ τελευταῖος ὑποψήφιος κάθε κόμματος καθορίζουν τά ὅρια διακύμανσης τῆς ἐκλογικῆς τῆς δύναμης. Προβλήματα προκύπτουν ἀν τὸ ἄθροισμα τῶν μέσων ὁρῶν ὑπερβαίνει τὸ 100% (γεγονός πού μπορεί νά συμβεῖ ὅταν ὑπάρχουν ἑλλείψεις συνδυασμοῦ) ἢ ἀν ὑπάρχουν ἱσχυροὶ μεμονωμένοι ὑποψήφιοι, γιὰτὶ δέν εἶναι γνωστὸ ἀν (ἢ σέ ποιά ἀναλογία) οἱ ψήφοι πού συγκέντρωναν οἱ ὑποψήφιοι αὐτοὶ προήλθαν ἀπὸ ἐκλογεῖς πού τοὺς ψηφίσαν ἀποκλειστικά ἢ ἀπὸ προσθήκης τῶν ὀνομάτων τους σέ ψηφοδέλτια πού περιεχόν καὶ ἄλλους ὑποψηφίους. Στίς περιπτώσεις αὐτές οἱ μέσοι ὁροὶ ἐξακολουθοῦν νά παραμένουν ἢ ἐγκυρότερη προσέγγιση τῆς ἐκλογικῆς δύναμης ἑνὸς κόμματος, πρέπει ὅμως νά σημειώνονται ἰδιαίτερα οἱ περιφέρειες ὅπου τὸ ἄθροισμα τῶν ψήφων τῶν διαφόρων κομμάτων καὶ ἀνεξαρτήτων ὑποψηφίων εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ 100%, γιὰτὶ στίς περιπτώσεις αὐτές οἱ ὑπολογισμοὶ ἔχουν ἄλλως προσεγγιστικὴ καὶ ἐνδεικτικὴ ἀξία.¹

Μέ βάση τὴν μέθοδο αὐτὴ ἐπανυπολογίστηκαν «οἱ ψήφοι» τοῦ ΚΚΕ στίς ἐκλογές τῆς 19.8.1928 καί τῆς 5.3.1933 (βλ. πίνακες). Στούς ὑπολογισμοὺς πού ἔγιναν γιά νά διαπιστωθεῖ σέ ποιές περιφέρειες ὑπάρχει πιθανὴ ἐπικάλυψη τῆς ἐκλογικῆς δύναμης τοῦ ΚΚΕ, ὅπως ἐπανυπολογίστηκε μέ βάση τοὺς μέσους ὁρούς, μέ ψήφους ἄλλων κομμάτων ἢ μεμονωμένων ὑποψηφίων, ὡς ἐκλογικὴ δύναμη κάθε κόμματος θεωρήθηκε ὁ μέσος ὁρὸς τῶν ψήφων τῶν ὑποψηφίων του (ἀσχετα ἀν παρουσιάσει πλήρη ἢ ἑλλιπὴ συνδυασμὸ), ἐνῶ οἱ ψήφοι τῶν μεμονωμένων ὑποψηφίων θεωρήθηκε ὅτι προέρχονταν ἀπὸ «προσθήκες» τῶν ὀνομάτων τους σέ ἄλλα ψηφοδέλτια καί γι' αὐτὸ διαιερέθηκαν μέ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐδρῶν τῆς συγκεκριμένης ἐκλογικῆς περιφέρειας, ἀφαιρώντας ὁμοῦ ἕνα περιθώριο ἀσφαλείας γιά τίς προσωπικὲς ψήφους τῶν ἱσχυρῶν μεμονωμένων ὑποψηφίων.

1. Σχετικά μέ τὴν μέθοδο αὐτὴ γιά τὸν ὑπολογισμὸ τῆς ἐκλογικῆς δύναμης ἑνὸς κόμματος, βλβλ. καί Α. Παπαναστασίου, *Δημοκρατία καὶ ἐκλογικὸ σύστημα*, ὅ.σ., σελ. 50-52, ὅπου ἐκτίμηση μέ παραλήπια μέθοδος γιά τὸν ὑπολογισμὸ τῆς ἐκλογικῆς δύναμης τῶν κομμάτων στίς ἐκλογές τῆς 1.11.1920.

'Η Γενικὴ Στατιστικὴ 'Υπηρεσία τῆς 'Ελλάδος, ἐυέχθη τότε γιά τὴν ἐκδοσὴ τῶν ἀποτελεσμάτων, ἐπιδιώκοντας νά ξεπεράσει τεχνικά τά προβλήματα πού παρουσιάζονταν, υιοθέτησε μιά διαφορετικὴ μέθοδο ὑπολογισμοῦ πού τὴν ὀδήγησε, σέ ὁρισμένες περιπτώσεις, σέ σημαντικά σφάλματα, ἰδιαίτερα ὅσον ἀφορὰ τὸ ΚΚΕ πού παρουσίαζε ἑλλείψεις συνδυασμοῦ σὲ μεγάλου ἀριθμοῦ περιφέρειων. Συγκεκριμένα, σέ κάθε ἐκλογικὴ περιφέρεια: α) διαίρεσε τοὺς ψήφους κάθε ὑποψηφίου μέ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐδρῶν, β) αὐξήσε ἀναλογικά τὰ πηλίκια τῶν προηγούμενων διαίρεσεων, ἔτσι ὥστε τὸ ἄθροισμά τους νά ἐξισωθεῖ μέ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐγκύρων ψηφοδελτίων στὴ συγκεκριμένη περιφέρεια, καί τοὺς νέους ἀριθμοὺς πού προκύπτουν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ὑπολογισμοὺς θεωρῶσε ὡς «ψήφους» τοῦ κάθε ὑποψηφίου, καί γ) γιά κάθε κόμμα ἄθροισε τοὺς «ψήφους» τῶν ὑποψηφίων του πού ὑπολογίστηκαν μέ τὴν προηγούμενη διαδικασία καί τὸ ἄθροισμα αὐτὸ παρέθεσε ὡς ἐκλογικὴ δύναμη τοῦ κόμματος στὴ συγκεκριμένη ἐκλογικὴ περιφέρεια. 'Ετσι, π.χ., στίς ἐκλογές τῆς 19.8.1928, στὴν περιφέρεια τοῦ τ. δήμου 'Αθηναίων (μέ 22 ἐδρες) οἱ δύο ὑποψήφιοι τοῦ 'Ενιαίου Μετώπου συγκέντρωσαν 1.689 καί 1.682 ψήφους, μέ μέσο ὁρὸ ἐπομένως 1.686 (2,24%), πού μπορεί νά θεωρηθεῖ ὅτι ἀντιπροσώπευε τὴν πραγματικὴ ἐκλογικὴ δύναμη τοῦ ΚΚΕ, δεδομένου ὅτι τὸ ἄθροισμα τῶν ἀντιστοιχῶν μέσων ὁρῶν ὁλῶν τῶν κομμάτων ἰσοῦται μέ 99,3%, δηλαδή εἶναι μικρότερο ἀπὸ τὸ 100%, ἐνῶ οἱ ἀνεξαρτήτοι ὑποψήφιοι συγκέντρωναν πολὺ μικρὸ ἀριθμὸ ψήφων. 'Ομοῦς, ἡ Στατιστικὴ 'Υπηρεσία, ἐφαρμόζοντας τὴν μέθοδο πού περιγράφηκε πῶ πάνω, διαίρεσε τοὺς ψήφους τῶν ὑποψηφίων τοῦ 'Ενιαίου Μετώπου μέ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐδρῶν, δηλαδή μέ τὸ 22, καί τὸ ἄθροισμα τῶν πηλίκων, 77 καί 76 ἀντίστοιχα (μέ μιά μικρὴ προσαύξηση γιά νά ἐξισώσει τὸ ἄθροισμα τῶν «ψήφων» ὁλῶν τῶν ὑποψηφίων μέ τὸ συνολο τῶν ἐγκύρων ψηφοδελτίων), ἔδωσε ὡς ἀριθμὸ ψήφων τοῦ 'Ενιαίου Μετώπου, τὸ ὁποῖο ἐμφανίζεται νά ἔχει συγκεντρώσει στὸν τ. δήμο 'Αθηναίων, 156 ψήφους, δηλαδή οὔτε τὸ 1/10 τῆς πραγματικῆς τῆς ἐκλογικῆς δύναμης.

Ὁ αὐθαίρετος αὐτὸς τρόπος ὑπολογισμοῦ τῶν «ψήφων» κάθε κόμματος δέν εἶναι τὸ μοναδικὸ μειονέκτημα τῶν 'Στατιστικῶν» τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν τῆς 19.8.1928 καί τῆς 5.3.1933. Μιά ἄλλη αὐθαίρεση—πού δέν σχετίζεται μέ τὸν ὑπολογισμὸ τῆς ἐκλογικῆς δύναμης τοῦ ΚΚΕ—εἶναι ὅτι α) συνυπολογίστηκε στὴ δύναμη τῶν κομμάτων καί ψήφους ἀνεξαρτήτων ὑποψηφίων καί β) σέ περιφέρειες πού ὑπῆρξαν συνδυασμοὶ συνεργασίας διαφόρων κομμάτων ὑπολογίστηκε χωριστὰ ἡ δύναμη κάθε κόμματος μέ βάση τοὺς ψήφους τῶν ὑποψηφίων. Π.χ., στίς ἐκλογές τῆς 19.8.1928, στὴν περιφέρεια Μεγαρίδου, ὁ συνδυασμὸς συνεργασίας τοῦ Κ.Φ. καί τῆς Δ.Ε. (ἕνας ὑποψήφιος ἀπὸ κάθε κόμμα) συγκέντρωσε, κατὰ μέσο ὁρὸ, 2.052 ψήφους, ἐνῶ δύο ἀνεξάρτητοι βενιζελικοὶ ὑποψήφιοι συγκέντρωσαν ἄθροισμα 756 ψήφους. Μὲ τὴν μέθοδο ὑπολογισμοῦ πού ἐφάρμοσε ἡ Στατιστικὴ 'Υπηρεσία τὰ ἀποτελέσματα αὐτὰ μετατρέπονται, στὸν πίνακα ὅπου παρατίθεται ἡ δύναμη τῶν κομμάτων ἀνὰ ἐκλογικὴν περιφέρεια (σελ. κε'), στὰ ἐξῆς: Κ.Φ. ψήφοι 1.502, Δ.Ε. ψήφοι 1.004, ἀνεξάρτητοι 0.

ΠΙΝΑΚΑΣ. Έκλογική δύναμη του ΚΚΕ στις εκλογές της 19.8.1928 και της 5.3.1933

Έκλογικές περιφέρειες	Βουλευτικές εκλογές 19.8.1928				Βουλευτικές εκλογές 5.3.1933			
	Μέγιστο ψηφών υπο- ψηφίων ΚΚΕ ψηφοί	%	Ψήφοι	%	Μέγιστο ψηφών υπο- ψηφίων ΚΚΕ ψηφοί	%	Ψήφοι	%
1. Τόπος Δήμος Αθηνών	1.689	2,25	1.682	2,24	1.686	2,24	156	0,21
2. » Δήμος Πειραιώς	805	2,24	776	2,16	785	2,18	320	0,89
3. Έπαρχια Αιθίνης	—	—	—	—	—	—	—	—
4. » Σπετσών & Έρμιονδος	—	—	—	—	—	—	—	—
5. » Κυθήρων	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Υπόλοιποι έπαρχίας Άρκτηλης	92	0,89	92	0,89	92	0,89	32	0,31
7. Έπαρχια Τροιζηνίας	52	2,55	52	2,55	52	2,55	52	2,55
8. » Θηβών	—	—	—	—	—	—	—	—
9. » Λεβαδείας	114	1,59	114	1,59	114	1,59	114	1,59
10. » Μεγαροπόλ	—	—	—	—	—	—	—	—
11. » Δομοκού	—	—	—	—	—	—	—	—
12. » Δοιράδος	—	—	—	—	—	—	—	—
13. » Λοκρίδος	—	—	—	—	—	—	—	—
14. » Παρνασσίδος	—	—	—	—	—	—	—	—
15. » Φθιώτιδος	446	3,81	446	3,81	446	3,81	152	1,29
16. » Βελάτου	—	—	—	—	—	—	—	—
17. » Βουτιάς	—	—	—	—	—	—	—	—
18. » Ειμαριαίας	—	—	—	—	—	—	—	—
19. » Νεοπολιτίου	3	0,04	3	0,04	3	0,04	3	0,04
20. » Ναυπακτίας	228	2,97	228	2,97	228	2,97	117	1,52
21. » Τριφυλίδος	—	—	—	—	—	—	—	—
22. » Καρυστίας	—	—	—	—	—	—	—	—
23. » Ιστιαίας	—	—	—	—	—	—	—	—
24. » Σκοπέλου	—	—	—	—	—	—	—	—
25. » Χαλκίδος	266	2,33	266	2,33	266	2,33	136	1,19
26. » Άγρας	152	5,11	152	5,11	152	5,11	152	5,11
27. » Άλμυρού	175	4,19	175	4,19	175	4,19	175	4,19
28. » Φαρσάλων	—	—	—	—	—	—	—	—
29. » Βόλου	1.960	9,82	1.595	7,99	1.776	8,90	1.793	8,99
30. » Αρδίας	609	7,22	511	6,06	560	6,64	573	6,80
31. » Έλασσόνας	60	1,33	60	1,33	60	1,33	60	1,33
32. » Τυνησίου	200	4,46	200	4,46	200	4,46	200	4,46
33. » Καλαμάκας	—	—	—	—	—	—	—	—
34. » Καρίστου	1.058	6,07	1.058	6,07	1.058	6,07	286	1,64
35. » Άρτας-Τριφυλίων	183	1,67	112	1,02	147	1,34	101	0,92
36. » Κερκυρας	—	—	—	—	—	—	—	—
37. » Αρτας-Τριφυλίων	343	1,92	343	1,92	343	1,92	88	0,49
38. » Παξών	—	—	—	—	—	—	—	—
39. » Λευκάδος	—	—	—	—	—	—	—	—
40. » Ίθάκης	17	1,01	17	1,01	17	1,01	17	1,01
41. » Σάμης	—	—	—	—	—	—	—	—
42. » Κρανιάς	—	—	—	—	—	—	—	—
43. » Πάλης	10	0,31	10	0,31	10	0,31	10	0,31
44. » Ζακύνθου	—	—	—	—	—	—	—	—
45. » Άνδρου	—	—	—	—	—	—	—	—

(συνεχίζεται)

ή εξέλιξη της εκλογικής δύναμης του ΚΚΕ μεταξύ των δύο πολέμων

[illegible]

Σημώσεις στον προηγούμενο πίνακα

1. Σχετικά με τα αποτελέσματα των εκλογών της 19.8.1928

α) Οι εκλογικές περιφέρειες υπ' αρ. 7,9,19,26,27,31,32,40,43,51,54 και 60 ήταν μονοεδρικές, και επομένως δεν υπάρχει διαφορά με τους πίνακες της «Στατιστικής των βουλευτικών εκλογών της 19ης Αυγούστου 1928» (σελ. κδ-λα).

β) Στις πολυεδρικές εκλογικές περιφέρειες υπ' αρ. 29,30,74,76,92 και 94 το Έναιο Μέτωπο παρουσίασε πλήρη συνδυασμό και επομένως οι διαφορές με τους πίνακες της «Στατιστικής...» είναι άσημαντες.

γ) Στις πολυεδρικές εκλογικές περιφέρειες υπ' αρ. 1,2,35,55,72,80,81,84,87,91 και 93 το Έναιο Μέτωπο παρουσίασε έλλιπη συνδυασμό με περισσότερους από έναν υποψηφίους. Από τις περιφέρειες αυτές μόνο στη Δράμα (80) το άθροισμα των μέσων όρων για τα διάφορα κόμματα και των «ψηφών» που συγκέντρωσαν οι ανεξάρτητοι υποψήφιοι είναι μεγαλύτερο από 100%, αλλά η επικάλυψη αυτή δεν φαίνεται να σχετίζεται με την εκλογική δύναμη του Έναιου Μετώπου.

δ) Στις πολυεδρικές εκλογικές περιφέρειες υπ' αρ. 6,15,21,25,34,37,53,57,63,70,75,77,79,82,83 και 90 το Έναιο Μέτωπο παρουσίασε έναν μόνο υποψήφιο. Από τις περιφέρειες αυτές στη Φθιώτιδα (15), στις Σέρρες (79) και στα Γιάννενα (82), το άθροισμα των μέσων όρων για τα διάφορα κόμματα και των «ψηφών» που συγκέντρωσαν οι ανεξάρτητοι υποψήφιοι είναι μεγαλύτερο από 100%. Στις Σέρρες η επικάλυψη αυτή δεν φαίνεται να σχετίζεται με την εκλογική δύναμη του Έναιου Μετώπου, ενώ στη Φθιώτιδα και στα Γιάννενα είναι πολύ πιθανή μία επικάλυψη των ψηφών του Έναιου Μετώπου με ψηφους άλλων κομμάτων ή μεμονωμένων υποψηφίων. Στις δύο αυτές περιφέρειες το Έναιο Μέτωπο συγκέντρωσε συνολικά 1.136 ψηφους.

ε) Οι πίνακες της «Στατιστικής των Βουλευτικών εκλογών της 19ης Αυγούστου 1928» (σελ. κδ-λα) αναφέρουν ως σύνολο ψηφών του Έναιου Μετώπου 14.325 ψηφους ή 1,41%. Η διαφορά με το αντίστοιχο σύνολο που παρατίθεται εδώ προέρχεται από δύο τυπογραφικά λάθη του πίνακα της «Στατιστικής...» (στην εκλογική περιφέρεια Φλωρίνης και στον εκλογικό σύλλογο Μουσουλμάνων Θράκης) τα οποία διορθώθηκαν.

2. Σχετικά με τα αποτελέσματα των εκλογών της 5.3.1933

α) Οι εκλογικές περιφέρειες υπ' αρ. 9,11,13,17,26,27,28,31,32,39,40,41,42,43,51,52,68, και 71 ήταν μονοεδρικές, και επομένως δεν υπάρχει καμία διαφορά με τους πίνακες της «Στατιστικής των βουλευτικών εκλογών της 5ης Μαρτίου 1933» (σελ. κη-λε).

β) Στις προεδρικές εκλογικές περιφέρειες υπ' αρ. 1,2,29,30,74,76,81,92 και 94 το Έναιο Μέτωπο παρουσίασε πλήρη συνδυασμό, και επομένως οι διαφορές με τους πίνακες της «Στατιστικής...» είναι άσημαντες. Στην περιφέρεια Αθηνών (1), η στήλη «ελάχιστο» αντιπροσωπεύει ούσιαστικά τη δύναμη του Έναιου Μετώπου χωρίς την πρωμόδτηση των αρχιεπισκόπων.

γ) Στις πολυεδρικές εκλογικές περιφέρειες υπ' αρ. 34,35,72,79,80,84,85,91 και 93 το Έναιο Μέτωπο παρουσίασε έλλιπη συνδυασμό με περισσότερους από έναν υποψηφίους. Από τις περιφέρειες αυτές, το άθροισμα των μέσων όρων για τα διάφορα κόμματα και των «ψηφών» που συγκέντρωσαν οι ανεξάρτητοι υποψήφιοι, είναι μεγαλύτερο από 100% στην Καρδίτσα (34) και στη Θεσσαλονίκη (91). Για την Καρδίτσα, η δύναμη του Έναιου Μετώπου πρέπει να θεωρηθεί ότι εκφράζεται από τη στήλη «ελάχιστο» (ή διαφορά της από τη στήλη «μέγιστο» αντιπροσωπεύει τις «προσωπικές» ψηφους του Γ. Σιάντου), ενώ για τη Θεσσαλονίκη, η στήλη «ελάχιστο» αντιπροσωπεύει ούσιαστικά τη δύναμη του Έναιου Μετώπου χωρίς την πρωμόδτηση των αρχιεπισκόπων, και ταυτόχρονα είναι πιθανή μία επικάλυψη (της τάξεως του 0,5%-1%), μάλλον με το Άγροτικό Κόμμα το οποίο παρουσίασε μόνο 2 υποψηφίους.

δ) Στις πολυεδρικές περιφέρειες υπ' αρ. 6,8,10,15,18,21,22,25,37,53,55,57,63,70,73,75,77,78,82,83,86,87,90 και 95 το Έναιο Μέτωπο παρουσίασε ένα μόνο υποψήφιο. Από τις περιφέρειες αυτές στη Φθιώτιδα (15), στην Τριχωνίδα (15), στην Πάτρα (55), στα Γιάννενα (82), στην Πρέβεζα (83), στη Χίο (86) και στα Χανιά (90) είναι πολύ πιθανή μία επικάλυψη των ψηφών του Έναιου Μετώπου με ψηφους άλλων κομμάτων ή μεμονωμένων υποψηφίων. Στις περιφέρειες αυτές το Έναιο Μέτωπο συγκέντρωσε συνολικά 7.183 ψηφους.